

بررسی جایگاه و عملکرد آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه

معاونت پژوهش‌های اجتماعی - فرهنگی
دفتر: مطالعات اجتماعی

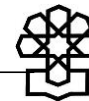
کد موضوعی: ۲۱۰
شماره مسلسل: ۱۴۵۷۲

آذرماه ۱۳۹۴

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده
۲	مقدمه
۳	۱. بررسی وضعیت موجود آموزش و پرورش
۹	۲. چالش‌های فراروی آموزش و پرورش
۱۰	۳. بررسی احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه کشور
۲۰	۴. بررسی عملکرد آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه
۳۳	۵. قوانین مورد نیاز سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سیاست‌های کلی نظام اداری
۳۸	جمع‌بندی و پیشنهاد
۴۱	منابع و مأخذ

بررسی جایگاه و عملکرد آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه

چکیده

امروزه ضرورت برنامه‌ریزی و کشیدن طرح و نقشه برای نفوذ و تغییر در آینده و تغییر و تحول اساسی و حرکت از وضع موجود به سمت وضع مطلوب بر کسی پوشیده نیست. خوشبختانه در این راستا برنامه‌های توسعه کشور از سال ۱۳۲۷ تاکنون سابقه داشته و ۱۰ برنامه ۷ و ۵ ساله طراحی و اجرا شده است که هم اکنون سال آخر برنامه پنجم توسعه بعد از انقلاب اسلامی را طی می‌کنیم. از طرفی با توجه به ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه توسط مقام معظم رهبری و جایگاه رفیع آموزش و پرورش در رشد و توسعه و پیشرفت کشور و به منظور شفافیت بیشتر وضعیت آموزش و پرورش در آستانه تدوین برنامه ششم توسعه، گزارش ارائه شده است.

در این زمینه باید گفت: آموزش و پرورش ایران در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ دارای ۱۲۹۵۳۸۵۷ نفر دانش‌آموز بوده که ۲۳ درصد آن در مدارس روستایی و عشایری و ۱۰ درصد آن در مدارس غیردولتی مشغول به تحصیل هستند. سهم دختران از کل دانش‌آموزان ۴۸ درصد و سهم کارکنان زن از کل کارکنان ۵۳ درصد است. سهم کارکنان اداری هم از کل کارکنان ۷ درصد است که شاخص بالایی است و این نسبت باید تعدیل شود. از نظر مدرک تحصیلی ۶۷ درصد از کارکنان مدرک لیسانس و بالاتر دارند که اگرچه روند مطلوبی است، اما با اهداف و انتظارات فاصله دارد. سهم اعتبارات هزینه‌ای آموزش و پرورش از کل اعتبارات عمومی دولت هم ۱۴ درصد است که لازم است سهم اعتبارات غیرپرسنلی افزایش یابد. پوشش تحصیلی دوره ابتدایی هم حدود ۹۸ درصد و نسبت معلم به دانش‌آموز در این دوره ۲۳ نفر است. همچنین علیرغم تأکید پنج برنامه توسعه کشور در توسعه کمی، ارتقای کیفی، سوادآموزی بزرگسالان، ارتقای کیفیت نیروی انسانی، بهبود مدیریت منابع، افزایش سهم اعتبارات، مشارکت مردمی، توسعه مشارکت‌های مردمی و... لکن هنوز چالش‌های مهمی از جمله: فقدان تفکر راهبردی و برنامه‌ای، فقدان نظام آموزشی پژوهش‌محور، کسری مداوم بودجه، کم‌توجهی به منابع انسانی، فقدان نگاه سرمایه‌ای و مولد به نظام آموزشی، نارسایی در پوشش جمعیت بازمانده از تحصیل و نرخ بیسوادی، سهم پایین اعتبارات غیرپرسنلی به پرسنلی و... وجود دارد که باید با تلاش بیشتر و مناسب‌تر رفع شوند.

درخصوص عملکرد آموزش و پرورش در برنامه پنجم هم به‌طور کلی می‌توان گفت که تا سال چهارم برنامه پنجم توسعه عمده فعالیت‌هایی که با وظایف ذاتی آموزش و پرورش مرتبط و یا از قبل

وجود داشته و نیازی به تخصیص اعتبارات مالی و یا هماهنگی با سایر دستگاه‌ها نداشته است اقدامات بیشتر و مؤثرتری انجام و تا حدودی اهداف مورد نظر محقق شده است، اما بندهایی از قانون برنامه که نیازمند نگاه راهبردی و خلاقانه و برنامه‌ای و تأثیرگذار داشته و به هزینه‌های مالی و تخصیص اعتبارات لازم و یا استقرار نظام جامع‌تری هم بوده چندان فعالیتی انجام نشده است و به خوبی به مورد اجرا در نیامده‌اند.

همچنین با توجه به محوریت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه ششم توسعه و علیرغم وجود قوانین مهم و مؤثری در آموزش و پرورش مثل قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش، قانون شوراهای، قانون تأسیس مدارس و مراکز غیردولتی و... به منظور تحقق اهداف سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش و سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش و سایر سیاست‌های کلی مرتبط به نظر می‌رسد به بررسی و قوانین دیگری برای تصویب در مجلس نیاز است. در این زمینه می‌توان به بررسی قانون تعیین سن افراد لازم‌التعلیم، قانون تربیت معلم و نحوه تأمین و تربیت نیروی انسانی در آموزش و پرورش، تأمین و تخصیص و تنوع‌بخشی به منابع مالی، تقویت نقش خانواده‌ها در اداره آموزش و پرورش، بازنگری در قانون شوراهای و همکاری و مشارکت ملی در اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش اشاره کرد.

مقدمه

متولیان نظام آموزشی کشور در سه دهه اخیر درگیر تدوین اسناد، قوانین، مقررات و تغییرات ساختاری متعددی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، برنامه درس ملی، احکام قانونی برنامه‌های توسعه پنج‌ساله، سیاست‌های کلی ابلاغی ایجاد تحول در آموزش و پرورش از سوی مقام معظم رهبری، اجرای ساختار دوره‌های تحصیلی ۶-۳-۳ و ... بوده‌اند با مروری بر آنچه تاکنون از منظر مبانی نظری، اسناد بالادستی، قوانین و مقررات به دست آمده به نظر می‌رسد از جهت چارچوب نظری و اسناد کلی، نظام آموزش رسمی و عمومی کشور به تکامل نسبی رسیده و سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه ششم توسعه نیز این فرصت را داده است تا با محوریت سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بتوان آنگونه که شایسته نظام آموزشی کشور است اجرای آن را با تعیین اولویت‌ها و پیش‌بینی احکام و نقشه‌های راه مناسب سرلوحه کار خود در برنامه ششم توسعه قرار داد. بر این اساس و به منظور ایجاد شفافیت بیشتر در آستانه تدوین برنامه ششم توسعه و امکان بررسی بهتر احکام برنامه در حیطه آموزش و پرورش، گزارش پیش رو در چهار بخش به شرح ذیل ارائه می‌شود:

۱. بررسی وضعیت موجود آموزش و پرورش و چالش‌ها و مشکلات فراروی آن،

۲. بررسی احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه کشور،

۳. بررسی عملکرد آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه،

۴. قوانین مورد نیاز سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سایر سیاست‌های کلی.

۱. بررسی وضعیت موجود آموزش و پرورش

آموزش و پرورش به‌عنوان یکی از نهادهای اصلی در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی زمینه‌ساز ارتقای سرمایه انسانی کشور است. یکی از سیاست‌های محوری این بخش در برنامه پنجم توسعه، تحول در نظام آموزش و پرورش است و در این راستا تحقق راهبردهای زیر را وجه همت خود قرار داده است:

زمینه‌سازی برای تحقق عدالت آموزشی در ابعاد کمی و کیفی با رعایت تفاوت‌های فرهنگی و منطقه‌ای، زمینه‌سازی برای تحقق کامل باسوادی در جمعیت کشور، شناسایی، جذب و نگهداشت همه کودکان لازم‌التعلیم، توسعه و بهبود فضاها و تجهیزات آموزشی و پرورشی و ورزشی، تحول در برنامه‌های آموزشی، پرورشی و درسی با رویکرد تربیتی مبتنی بر برنامه‌های درسی ملی، گسترش و تعمیق فرهنگ پژوهش، خلاقیت و نوآوری و ارتقای کیفیت فرآیند یاددهی و یادگیری با تکیه بر فناوری‌های روز و ارتقای منزلت اجتماعی و شغلی معلمان.

در این بررسی وضعیت موجود نظام آموزش و پرورش کشور در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ در زمینه‌های تعداد دانش‌آموزان به تفکیک مناطق شهری و روستایی و جنس، سهم دانش‌آموزان غیردولتی در آموزش و پرورش، تعداد کارکنان دولتی و مدرک تحصیلی آنان، آمار مدارس دوره‌های مختلف تحصیلی به تفکیک دوره‌های مختلف تحصیلی - مناطق شهری و روستایی و دولتی و غیردولتی و تعداد کلاس‌های دولتی به تفکیک دوره‌های مختلف تحصیلی و سهم اعتبارات آموزش و پرورش از کل اعتبارات دولت و وضعیت تعدادی از شاخص‌ها و نیز چالش‌ها و مشکلات فراروی آموزش و پرورش مورد توجه قرار گرفته است.

جدول ۱. تعداد دانش‌آموزان به تفکیک مناطق شهری و روستایی و جنس در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴

دوره تحصیلی	شهری		روستایی و عشایری		جمع کل	
	پسر	دختر	پسر	دختر	پسر	دختر
ابتدایی	۲۶۰۰۸۸۴	۲۴۷۰۲۰۲	۱۱۰۰۵۱۴	۱۰۲۲۵۹۳	۳۷۰۱۳۹۸	۳۴۹۲۷۹۵
متوسطه اول	۸۲۱۸۴۶	۷۷۴۳۸۶	۲۴۶۶۲۸	۲۰۴۷۷۲	۱۰۶۸۴۷۴	۹۷۹۱۵۸
متوسطه نظری	۱۰۴۹۲۰۵	۱۱۵۷۷۷۵	۱۴۵۵۲۳	۱۴۳۴۶۰	۱۱۹۴۷۲۸	۱۳۰۱۲۳۵
کارودانش	۱۷۸۲۳۵	۱۰۱۹۴۴	۱۱۳۲۱	۳۱۵۸	۱۸۹۵۵۶	۱۰۵۱۰۲
فنی و حرفه‌ای	۲۲۰۹۷۰	۱۳۳۰۰۲	۳۸۴۲۶	۱۵۹۳۲	۲۵۹۳۹۶	۱۴۸۹۳۴
استثنایی	۳۹۶۰۳	۲۵۱۲۹	۴۵۹۰	۱۹۶۷	۴۴۱۹۳	۲۷۰۹۶
بزرگسال	۲۵۹۳۹۶	۱۷۰۳۴۳	۹۸۴۶	۲۲۲۲	۲۶۹۲۴۲	۱۷۲۵۶۵
جمع کل	۵۱۷۰۱۳۹	۴۸۳۲۷۸۱	۱۵۵۶۸۴۸	۱۳۹۴۱۰۴	۶۷۲۶۹۸۷	۶۲۲۶۸۸۵

مأخذ: سالنامه آماری آموزش و پرورش.

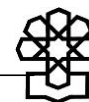
۵۲ درصد از دانش‌آموزان پسر و ۴۸ درصد دختر، ۷۷ درصد در مناطق شهری و ۲۳ درصد در مناطق روستایی و عشایری، ۵۵/۵۴ درصد در دوره ابتدایی و ۱۵/۸ درصد در متوسطه اول و ۱۹/۲۷ درصد در متوسطه نظری و ۵/۴۳ درصد و فنی و حرفه‌ای و کارودانش، ۳/۴۱ درصد بزرگسال و ۵۵ درصد نیز دانش‌آموزان استثنایی می‌باشند.

جدول ۲. آمار دانش‌آموزان غیردولتی دوره‌های مختلف تحصیلی (بدون بزرگسال) در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۳

دوره تحصیلی	تعداد دانش‌آموزان پسر	تعداد دانش‌آموزان دختر	جمع کل
ابتدایی	۴۶۶۴۴۸	۳۳۵۱۴۸	۸۰۱۵۹۶
متوسطه اول	۱۰۴۵۳۶	۵۷۶۲۴	۱۶۲۱۶۰
متوسطه نظری	۱۶۵۶۴۳	۱۳۰۴۰۳	۲۹۶۰۴۶
فنی و حرفه‌ای	۱۰۰۲۰	۶۶۶۹	۱۶۶۸۹
کارودانش	۱۹۸۸۵	۴۴۰۸	۲۴۲۹۳
جمع کل	۷۶۶۵۳۲	۵۳۴۲۵۲	۱۳۰۰۷۸۴

مأخذ: همان.

۵۹ درصد از دانش‌آموزان غیردولتی پسر و ۴۱ درصد دختر هستند. همچنین ۱۱/۱۴ درصد از کل دانش‌آموزان (دولتی و غیردولتی) دوره ابتدایی و ۷/۹۱ درصد دوره متوسط اول و ۱۱/۸۶ درصد

دوره متوسطه نظری و ۵/۸۲ درصد فنی و حرفه‌ای و کارودانش را دانش‌آموزان غیردولتی تشکیل می‌دهند (در مجموع ۱۰/۰۴ درصد کل).

جدول ۳. تعداد کارکنان آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴

دوره تحصیلی	زن	مرد	جمع
ابتدایی	۲۴۴۵۲۶	۱۵۶۶۲۰	۴۰۱۱۴۶
متوسطه اول	۹۳۰۳۰	۹۶۴۸۵	۱۸۹۵۱۵
متوسطه دوم	۱۵۳۴۰۴	۱۵۱۳۶۸	۳۰۴۷۷۲
اداری	۱۲۷۸۸	۴۸۸۰۰	۶۱۵۸۸
استثنایی	۱۴۳۲۹	۶۹۳۷	۲۱۲۶۶
جمع کل	۵۱۸۰۷۷	۴۶۰۲۱۰	۹۷۸۲۸۷

مأخذ: همان.

۵۳ درصد از کارکنان آموزش و پرورش را زنان و ۴۷ درصد را مردان تشکیل می‌دهد همچنین ۷ درصد از کارکنان در بخش اداری مشغول به کار هستند.

جدول ۴. تعداد کارکنان رسمی و پیمانی دولتی آموزش و پرورش براساس

مدرک تحصیلی در سال ۱۳۹۳-۱۳۹۴

مدرک تحصیلی	تعداد
دیپلم و کمتر از دیپلم	۱۰۸۸۲۸
فوق دیپلم	۲۰۱۸۱۴
لیسانس	۵۶۴۳۷۴
فوق لیسانس و بالاتر	۸۰۳۸۱
*جمع	۹۵۵۳۹۷

مأخذ: همان.

*تعداد ۲۲۸۹۰ نفر نیروی حق‌التدریسی و قراردادی در آمار منظور نشده است.

از مجموع کارکنان رسمی و پیمانی ۶۷/۴ درصد آنان دارای مدرک تحصیلی لیسانس و بالاتر هستند که البته سهم نیروهای با مدرک فوق لیسانس و بالاتر حدود ۷ درصد است.

جدول ۵. آمار مدارس دوره‌های مختلف تحصیلی (بدون بزرگسال) به تفکیک دولتی، غیردولتی و

جنس در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ (مناطق شهری و روستایی)

دوره	دولتی			غیردولتی			دولتی و غیردولتی			
	پسرانه	دخترانه	مختلط	جمع	مختلط	دخترانه	پسرانه	جمع	مختلط	جمع
ابتدایی	۱۰۱۳۰	۹۶۶۸	۳۵۳۴۶	۵۵۱۴۴	۲۹۴۱	۲۸۱۴	۲۵۲	۶۰۰۷	۱۳۰۷۱	۱۲۴۸۲
متوسطه اول	۸۶۸۹	۸۷۰۵	۳۲۸۶	۲۰۶۸۰	۱۲۵۲	۹۴۹	۶	۲۲۰۷	۹۹۴۱	۹۶۵۴
متوسطه نظری	۵۵۴۵	۶۲۵۷	۵۹	۱۱۸۶۱	۱۳۵۱	۱۲۸۱	۱	۲۶۳۳	۶۸۹۶	۷۵۳۸
کارودانش	۱۳۰۷	۹۲۵	۱	۲۲۲۳	۲۱۶	۱۶۹	۰	۳۸۵	۱۵۲۳	۱۰۹۴
فنی و حرفه‌ای	۲۲۵۴	۱۷۶۷	۶	۴۰۲۷	۴۲۸	۱۸۷	۰	۶۱۵	۲۶۸۲	۱۹۵۴
جمع کل	۲۷۹۲۵	۲۷۲۲۲	۳۸۶۹۸	۹۳۹۴۵	۶۱۸۸	۵۴۰۰	۲۵۹	۱۱۸۴۷	۳۴۱۱۳	۳۳۷۲۲

مأخذ: همان.

۸۸/۸ درصد از مدارس کشور دولتی و ۱۱/۲ درصد غیردولتی هستند.

جدول ۶. آمار تعداد کلاس‌های دولتی (بدون بزرگسال) به تفکیک

دوره‌های تحصیلی در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴

دوره تحصیلی	تعداد کلاس	درصد از کل
ابتدایی	۲۶۸۶۴۸	۵۶/۷
متوسطه اول	۷۸۴۳۹	۱۶/۵۶
متوسطه نظری	۸۹۸۶۰	۱۸/۹۷
فنی و حرفه‌ای	۱۳۸۳۷	۲/۹۲
کارودانش	۲۳۰۶۶	۴/۸۷
جمع کل	۴۷۳۸۵۰	۱۰۰

مأخذ: سالنامه آماری آموزش و پرورش.

دوره ابتدایی با ۵۶/۷ درصد از کل کلاس‌ها بیشترین و فنی و حرفه‌ای با ۲/۹۲ درصد کمترین

تعداد کلاس‌های دولتی را داشته‌اند.

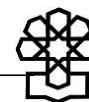
جدول ۷. سهم اعتبارات آموزش و پرورش از کل اعتبارات دولت در قانون سال ۱۳۹۴

(میلیون ریال)

(بدون ردیف‌های متفرقه)

نوع اعتبارات	کل اعتبارات دولت	اعتبار آموزش و پرورش	سهم آموزش و پرورش از کل
هزینه‌ای عمومی	۱۷۴۷۲۲۸۷۷۵	۲۴۲۳۵۳۵۵۰	۱۳/۹ درصد
تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۵۰۸۸۵۴۳۹۶	۱۰۰۵۱۳۳۰	۲ درصد
هزینه اختصاصی	۳۸۱۲۸۴۴۳۸	۱۴۸۶۲۰۰	۰/۳۹ درصد

مأخذ: همان.

اطلاعات جدول فوق گویای آنست که سهم اعتبارات هزینه‌ای عمومی آموزش و پرورش از کل اعتبارات هزینه‌ای دولت ۱۳/۹ درصد است.

مبلغ در نظر گرفته شده برای تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (۲ درصد) از کل تملک دارایی‌های سرمایه‌ای دولت را شامل می‌شود که این سهم هم با توجه به تعداد بالای مدارس فرسوده و نیز اجرای ساختار جدید دوره‌های تحصیلی ناکافی بوده و نمی‌تواند نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس کشور را داشته باشد.

هزینه اختصاصی پیش‌بینی شده در قانون بودجه سال ۱۳۹۴ برای آموزش و پرورش نیز بسیار ناچیز است (۰/۳۹ درصد) این امر بیانگر آنست که آموزش و پرورش به لحاظ درآمدی با محدودیت زیادی مواجه است.

توجه: مبلغ حدود ۳۲,۷۶۵,۰۰۰ میلیون ریال ردیف‌های متفرقه آموزش و پرورش و ۷۵۰,۰۰۰ شرکت سهامی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در این جدول ذکر نشده است.

جدول ۸. عملکرد عمده‌ترین شاخص‌ها و اهداف کمی مندرج در بسته اجرایی

برنامه پنجم توسعه سال ۱۳۹۳

عنوان	واحد شاخص	۱۳۹۳
پوشش تحصیلی خالص دوره ابتدایی	درصد	۹۷/۹۲
پوشش تحصیلی خالص دوره متوسطه اول	درصد	۹۴/۵
پوشش تحصیلی خالص دوره متوسط دوم	درصد	۸۲/۲۹
نرخ گذر واقعی ابتدایی	درصد	۹۷/۳
تراکم دانش‌آموز در کلاس درس ابتدایی	نفر در کلاس	۲۳/۲
تراکم دانش‌آموز در کلاس درس متوسطه اول	نفر در کلاس	۲۳/۸
تراکم دانش‌آموز در کلاس درس متوسط دوم	نفر در کلاس	۲۱/۴
نسبت دانش‌آموز به معلم دوره ابتدایی	دانش‌آموز به معلم	۲۲/۹
نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه اول	دانش‌آموز به معلم	۱۴/۷
نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه دوم	دانش‌آموز به معلم	۱۶
میانگین سنوات تحصیلی معلمان دوره ابتدایی	سال	۱۴/۹۲
میانگین سنوات تحصیلی معلمان متوسطه اول	سال	۱۵/۶
میانگین سنوات تحصیلی معلمان متوسطه دوم	سال	۱۶/۲۵
سهم دانش‌آموزان فنی و حرفه‌ای و کار دانش	درصد	۴۰/۷۴
سرانه فضای آموزشی	مترمربع	۴/۹۵

اطلاعات و آمار جدول فوق گویای آن است که عملکرد آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۱۳۹۳-

۱۳۹۴ بدین شرح است:

- نرخ پوشش تحصیلی خالص در دوره ابتدایی (۹۷/۹۲ درصد) می‌باشد. این بدان معنی است که ۲/۰۸ درصد از واجبات‌التعلیمان گروه سنی ۶-۱۱ ساله موفق به ثبت‌نام در دوره تحصیلی ابتدایی نشده‌اند.

- نرخ پوشش تحصیلی خالص دوره متوسطه اول ۹۴/۵ درصد می‌باشد. این بدان معنی است که ۵/۹۵ درصد از لازم‌التعلیمان گروه سنی ۱۲-۱۳ ساله در دوره متوسطه اول ثبت‌نام نکرده‌اند.

- نرخ پوشش تحصیلی خالص دوره متوسطه دوم ۸۲/۲۹ درصد است. این بدان معنی است که ۱۷/۷۱ درصد از گروه سنی ۱۴-۱۶ ساله در دوره متوسط دوم ثبت نام نکرده‌اند.

لازم به ذکر است که نرخ پوشش تحصیلی براساس دانش‌آموزان ایرانی مشغول به تحصیل در دوره‌های مختلف تحصیلی محاسبه شده است و آمار دانش‌آموزان اتباع سایر کشورها که در نظام آموزشی مشغول به تحصیل هستند در این محاسبه لحاظ نشده است.

- تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های دوره ابتدایی ۲۳/۲ نفر در هر کلاس می‌باشد.

- تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های دوره متوسطه اول ۲۳/۸ نفر در هر کلاس درس است.

- تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های دوره متوسطه دوم ۲۱/۴ نفر در هر کلاس می‌باشد.

- بنابراین به ترتیب دانش‌آموزان دوره متوسطه اول، دوره ابتدایی و دوره متوسطه دوم بیشترین تراکم را در کلاس‌های درس داشته‌اند.

لازم به ذکر است دانش‌آموزان بزرگسال در محاسبه تراکم لحاظ نشده است.

- نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره ابتدایی ۲۲/۹ نفر بوده است.

- نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه اول ۱۴/۷ نفر می‌باشد.

- نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه دوم ۱۶ نفر می‌باشد.

بنابراین دانش‌آموزان به ترتیب در دوره ابتدایی، دوره متوسطه دوم و دوره متوسطه اول بیشترین نسبت دانش‌آموز به معلم را داشته‌اند.

- میانگین سنوات تحصیلی معلمان در دوره ابتدایی ۱۴/۹۲ سال بوده است.

- میانگین سنوات تحصیلی معلمان در دوره متوسطه اول ۱۵/۶ سال بوده است.

- میانگین سنوات تحصیلی معلمان در دوره متوسطه دوم ۱۶/۲۵ سال بوده است.

- بنابراین معلمان به ترتیب در دوره متوسطه دوم، متوسطه اول و ابتدایی از سطح تحصیلات بیشتری برخوردار بوده‌اند.

- نرخ باسوادی افراد بالای ۶ سال ۸۵ درصد است.

- نرخ باسوادی مردان بالای ۶ سال ۸۸/۶ درصد می‌باشد.

- نرخ باسوادی زنان بالای ۶ سال ۸۱/۱ درصد است.

- سهم دانش‌آموزان مدارس غیردولتی از کل دانش‌آموزان ۱۰/۰۴ درصد می‌باشد.
- سهم مدارس غیردولتی از کل مدارس ۱۱/۹ درصد است.

۲. چالش‌های فراروی آموزش و پرورش

چالش‌ها، موقعیت جدیدی را فراروی نظام آموزشی در تحقق مأموریت‌های آن قرار داده‌اند. بنابراین شناخت مجموعه چالش‌ها در تعامل با مأموریت‌های این نظام می‌تواند روند تغییرات مورد نیاز در جهت تحقق اهداف مورد نظر این بخش را تعیین کند. از این نظر از دید کارشناسان مهمترین چالش‌هایی که آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه با آن مواجه بوده عبارتست از:

- کم‌رنگ شدن مرزهای تربیت رسمی و غیررسمی و گسترش عوامل اثرگذار بر جریان تربیت و آموزش کودکان؛

- فقدان نهادینه‌سازی تفکر راهبردی و برنامه‌ای در ساختار مدیریت نظام آموزش و پرورش و عمل بر پایه آن در برابر حاکمیت روزمرگی؛

- فقدان نظام آموزشی پژوهش‌محور در برابر رویکرد سلیقه‌ای و غیرکارشناسانه در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها؛

- فقدان زیرساخت‌های مناسب (فضاهای عمومی، اختصاصی امن، مقاوم و دلپذیر و تجهیزات و فناوری‌های آموزشی)؛

- کثرت بلاهای طبیعی و محدودیت‌های مربوط و تأثیر آن بر برنامه‌های آموزش و پرورش؛

- کسری مداوم و مزمن اعتبارات آموزش و پرورش به خصوص عدم تخصیص اعتبار برای برنامه‌های مصوب توسعه پنج‌ساله.

- بی‌توجهی به نقش بنیادی عوامل انسانی (به‌ویژه معلمان) و عدم تناسب سازوکارهای آماده‌سازی، ساماندهی و مدیریت منابع انسانی؛

- فقدان نگاه سرمایه‌ای و مولد و کیفی به نظام آموزشی به‌عنوان نهاد زیرساختی و شالوده توسعه پایدار و دانش‌بنیان در برابر نگاه صرف مصرفی و هزینه‌ای و غیرمولد.

- عدم تناسب برنامه‌های درسی، آموزشی و پرورشی با نیازهای فردی، منطقه‌ای، تغییرات محیطی و فناوری نوین.

- نارسایی در پوشش جمعیت بازمانده از تحصیل و ایجاد فرصت برابر آموزشی و پوشش کامل تحصیلی، مردودی، ترک تحصیل و ...

- محوریت داشتن کتب درسی به‌عنوان تنها مرجع یادگیری و نقطه اتکا مطلق معلمان و دانش‌آموزان.

- بی‌رغبتی افراد - فقدان انگیزه افراد برای اشتغال در آموزش و پرورش به‌ویژه در مناطق محروم.
 - فقدان انگیزه کافی نیروی انسانی شایسته و ماهر و متخصص برای اشتغال در آموزش و پرورش به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته کشور.
 - سهم پایین اعتبارات غیرپرسنلی نسبت به پرسنلی و تأثیر منفی آن بر اجرای برنامه‌ها و کیفیت آموزش و پرورش.

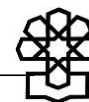
۳. بررسی احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه کشور

برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور در قالب زمانبندی میان مدت پنج‌ساله طراحی و به‌مورد اجرا در می‌آید. هر چند که هر یک از این برنامه‌های پنج‌ساله در شرایط اقتصادی و اجتماعی خاصی تدوین و پس از تصویب در مجلس شورای اسلامی به‌عنوان «قانون برنامه» به‌مورد اجرا در می‌آید، اما می‌توان گفت در هر یک از این برنامه‌ها آموزش و پرورش از منظر خاصی مورد توجه قرار گرفته است که اهم این موارد عبارتند از:

۳-۱. قانون برنامه اول توسعه (۱۳۶۸ - ۱۳۷۲)

این برنامه مشتمل بر ۱۰ هدف کلی و ۱۰ خط‌مشی و نیز ۵۲ تبصره است که مفاد تبصره‌های مرتبط با آموزش و پرورش در بندهای مشروحه ذیل قید شده است.
 بندهای «۱» و «۲» جزء «ح» تبصره «۶» که مفاد آن بر دستیابی به خودکفایی نیروی انسانی و نیروهای تخصصی از طریق تحت پوشش قراردادن کلیه لازم‌التعلیمان و ایجاد مدارس شبانه‌روزی و نمونه و مراکز تربیت معلم تأکید دارد.
 جزء «۱» تبصره «۱۰» که تأکید دارد تا زمین رایگان برای اجداث و توسعه مراکز آموزشی، فرهنگی، هنری و ورزشی در اختیار آموزش و پرورش قرار گیرد.
 تبصره «۱۴» که مفاد آن دولت را موظف می‌کند تا اقدامات لازم جهت تغییر نظام آموزش و پرورش را به عمل آورد.

با توجه به موارد فوق می‌توان گفت که خط‌مشی کلی حاکم بر برنامه اول توسعه در ارتباط با آموزش و پرورش «گسترش کمی و ارتقای کیفی تعلیم و تربیت» از طریق توسعه فضای آموزشی متناسب با رشد دانش‌آموز و ایجاد امکانات آموزشی و پرورشی لازم و تربیت نیروی کافی برای تمامی مقاطع تحصیلی به‌ویژه کودکان لازم‌التعلیم بوده است همچنین فراهم آوردن مقدمات و زمینه لازم برای طراحی تفصیلی و اجرای نظام جدید آموزش و پرورش و نیز اولویت دادن به ریشه‌کنی بی‌سوادی

از جمله رویکردهای اصلی این برنامه محسوب می‌گردد که به صراحت در برنامه اول توسعه به آنها اشاره شده است.

۲-۳. قانون برنامه دوم توسعه (۱۳۷۴-۱۳۷۸)

این برنامه مشتمل بر ۱۶ هدف کلان کیفی و ۲۲ خط‌مشی اساسی و ۸ سیاست کلی و ۱۰۱ تبصره است که مفاد تبصره‌های مرتبط با آموزش و پرورش در ذیل هدف کلان کیفی و «تربیت نیروی انسانی مورد نیاز» مورد توجه قرار گرفته است که عمده‌ترین مواردی که در این برنامه به آن توجه شده است عبارتند از:

- گسترش آموزش‌های فرهنگی، اعتقادی، علمی، فنی و شخصی مورد نیاز کشور،
- ارتقای کیفی نظام آموزشی کشور،
- ایجاد نظام ارزشیابی و بازنگری و اصلاح و تکمیل برنامه‌های آموزشی،
- بهبود شاخص‌های کمی و کیفی و افزایش درصد سهم اعتبارات،
- بازنگری در سیستم آموزشی کشور و به‌کارگیری اعتبارات در جهت افزایش بازدهی علمی و ارتقای کیفیت آموزش و پرورش،
- تأکید بر فراهم نمودن زمینه‌های لازم و کافی برای رشد و تربیت نیروی انسانی مناطق محروم و روستایی کشور،
- ایجاد زمینه‌های لازم برای ارتقای سطح علمی و فرهنگی و ادامه تحصیل معلمان کشور،
- علاوه بر هدف کلان و خط‌مشی‌های ذکر شده تبصره‌های شماره «۳۶» و «۳۷» و «۶۲» و «۶۳» و «۶۴» نیز تکالیفی را برای آموزش و پرورش معین کرده است که موارد مورد نظر آن تبصره‌ها به این شرح است.
- تبصره «۳۶» که مفاد آن دولت را موظف می‌کند تا نسبت به تدوین برنامه جامع تربیت نیروی انسانی اقدام نماید.
- تبصره «۳۷» که مفاد آن آموزش و پرورش را موظف می‌کند تا نسبت به تدوین شاخص‌های به‌کارگیری نیروی انسانی اقدام نماید تا براساس شاخص‌های مذکور سازمان امور اداری و استخدامی مجوز به‌کارگیری نیروی انسانی در آموزش و پرورش را صادر نماید.
- مفاد تبصره «۶۲» دولت را مکلف می‌کند تا نسبت به ایجاد تمهیدات لازم برای اجباری کردن شرکت کودکان لازم‌التعلیم در آموزش و نیز شرکت بی‌سوادان کمتر از ۴۰ سال در دوره‌های سوادآموزی را فراهم کند.

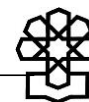
- مفاد تبصره «۶۳» دولت را مکلف می‌کند تا در طی برنامه دوم توسعه اعتبارات مورد نیاز آموزش و پرورش را به‌گونه‌ای تأمین نماید که وزارت آموزش و پرورش با هیچ‌گونه کسری بودجه مواجه نشود.

با توجه به مفاد اهداف کلان و خط‌مشی و تبصره‌های درج شده در برنامه دوم توسعه می‌توان گفت که ارتقای کمی و کیفی آموزش و پرورش، بازنگری در سیستم آموزشی کشور، ساماندهی نیروی انسانی، ارتقای سطح علمی و معیشتی فرهنگیان به‌عنوان سیاست‌های اصلی اتخاذ شده برای توسعه آموزش و پرورش در این برنامه محسوب می‌گردد.

۳-۳. قانون برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹ - ۱۳۸۳)

نظام برنامه‌ریزی برنامه سوم توسعه فرآیندی را به‌وجود آورد تا طراحی این برنامه با توجه به عملکرد بخش و تعیین وضع موجود، در نظر گرفتن نقاط ضعف، قوت، فرصت‌ها و تهدیدها و چالش‌های اساسی فراروی آن تدوین گردیده و متناسب با وضعیت فعلی راهبردها و راهکارهایی برای حل مشکلات ارائه گردد. در این راستا و با توجه به تحلیل عملکرد پنج ساله گذشته سیاست‌های استراتژیک آموزش و پرورش در ۷ بند به شرح ذیل اتخاذ شد:

۱. ایجاد زمینه‌های لازم برای برخورداری از فرصت‌های برابر آموزشی و تعمیم آموزش عمومی به کلیه افراد لازم‌التعلیم،
  ۲. ارتقای کیفیت آموزش و پرورش در زمینه کسب علم، کاربرد علوم و فنون و پرورش اخلاقی و اعتقادی دانش‌آموزان،
  ۳. ساماندهی و تغییر ساختار نیروی انسانی در راستای ارتقای کیفیت نیروی انسانی و افزایش کارایی آنان،
  ۴. افزایش مشارکت مردم و تقویت بخش خصوصی در فعالیتهای آموزش و پرورش،
  ۵. بهبود مدیریت منابع و استفاده کارآمد از ظرفیت‌ها و امکانات موجود در آموزش و پرورش،
  ۶. تنوع بخشی و تجهیز منابع مالی برای بخش آموزش و پرورش،
  ۷. اصلاح ساختار سازمانی و تشکیلاتی در بخش آموزش و پرورش در راستای کاهش تمرکز و افزایش اختیارات مدیران در سطوح مختلف.
- سیاست‌های اجرایی مرتبط با راهبردهای اتخاذ شده نیز در قالب ۷ ماده قانونی مشتمل بر مواد (۱۴۱) تا (۱۴۷) قانون برنامه سوم توسعه مشخص گردید علاوه بر این راهکارهای اجرایی متناسب با راهبردها و سیاست‌های اجرایی در ۳۰ بند تصویب شده است.

با نگاهی به متن مواد قانونی (۱۴۱) تا (۱۴۷) به عنوان سیاست‌های اجرایی برنامه سوم توسعه و تناظر آن با مفاد سیاست‌های استراتژیک می‌توان گفت مفاد سیاست‌های اجرایی قید شده در ماده (۱۴۱) با بند «۲» سیاست‌های استراتژیک و نیز مفاد سیاست اجرایی قید شده در مواد (۱۴۲) و (۱۴۳) با بند «۴» سیاست‌های استراتژیک و همچنین مفاد مواد (۱۴۴) و (۱۴۷) با بند «۶» سیاست‌های استراتژیک و مفاد مواد (۱۴۵) و (۱۴۶) با بند «۵» سیاست‌های استراتژیک متناظر است. به این ترتیب سیاست اجرایی برای بندهای شماره «۱»، «۳» و «۷» سیاست‌های استراتژیک ارائه نشده است.

در قانون برنامه سوم راهکارهای اجرایی برای تحقق سیاست‌های استراتژیک در نظر گرفته شده است هرچند که که برخی راهکارهای اجرایی کلی است و می‌تواند در چند مورد مصداق داشته باشد با این حال می‌توان بین راهکارهای اجرایی و سیاست‌های استراتژیک تناظری به این شرح برقرار کرد:

۱. برای بند «۱» سیاست استراتژیک ۲ راهکار اجرایی (شماره ۲۴ و ۲۶) پیش‌بینی شده است.
۲. برای بند «۲» سیاست استراتژیک ۹ راهکار اجرایی شماره‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸ و ۳۰) پیش‌بینی شده است.

۳. برای بند «۳» سیاست استراتژیک ۲ راهکار اجرایی (شماره ۲۷ و ۱۸) پیش‌بینی شده است.
۴. برای بند «۴» سیاست استراتژیک ۵ راهکار اجرایی (شماره‌های ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴ و ۲۵) پیش‌بینی شده است.

۵. برای بند «۵» سیاست استراتژیک ۸ راهکار اجرایی (شماره‌های ۹ و ۱۵ و ۱۶، ۲ و ۲۱ و ۲۲ و ۲۳ و ۲۸) پیش‌بینی شده است.

۶. برای بند «۶» سیاست استراتژیک ۲ راهکار اجرایی (شماره ۱۱ و ۲۹) پیش‌بینی شده است.
۷. برای بند «۷» سیاست استراتژیک ۲ راهکار اجرایی (شماره ۱۷ و ۱۹) پیش‌بینی شده است.

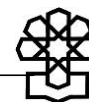
به این ترتیب در برنامه سوم توسعه سیاست‌های استراتژیک که بیشترین راهکار اجرایی را به خود اختصاص داده‌اند عبارتند از:

۱. ارتقای کیفیت آموزش و پرورش (۹ راهکار اجرایی متناظر)،
۲. بهبود مدیریت منابع و استفاده کارآمد از ظرفیت‌ها و امکانات موجود (۸ راهکار اجرایی متناظر)،
۳. افزایش مشارکت مردم و تقویت بخش خصوصی در فعالیت‌های آموزش و پرورش (۵ راهکار اجرایی متناظر)،
۴. برای ۴ سیاست استراتژیک اتخاذ شده در برنامه سوم توسعه نیز هر کدام ۲ سیاست اجرایی متناظر در نظر گرفته شده است.

۳-۴. برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸)

همزمان با تصویب و ابلاغ سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ هجری شمسی برنامه چهارم توسعه کشور نیز تدوین گردید به همین علت برنامه چهارم توسعه اولین برنامه از اجرای سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران محسوب می‌شود. این برنامه مشتمل بر یکصد و شصت و یک ماده و سی و چهار تبصره و ۹ جدول است که مواد (۵۲) و (۵۳) و (۵۴) آن وظایفی را در ارتباط با آموزش و پرورش برای دولت معین کرده است که عمده‌ترین آنها عبارتند از:

- ۴-۱. اجباری کردن آموزش تا پایان دوره راهنمایی در طول برنامه چهارم،
  - ۴-۲. اصلاحات لازم در زمینه برنامه‌های آموزشی و درسی،
  - ۴-۳. ارتقای توانایی و مهارت حرفه‌ای معلمان با تدوین استانداردهای حرفه‌ای معلم،
  - ۴-۴. افزایش انگیزه شغلی معلمان با تأمین جایگاه و منزلت حرفه‌ای مناسب و اصلاح نظام پرداخت متناسب با میزان بهره‌وری،
  - ۴-۵. تدوین و اجرای نظام سنجش صلاحیت علمی و رتبه‌بندی معلمان و ارتقای سطح آموزشی آنان،
  - ۴-۶. بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و تدوین و اجرای برنامه‌های آموزشی و درسی در کلیه سطوح و ...،
  - ۴-۷. پیش‌بینی تسهیلات و امکانات لازم برای نوسازی، مقاوم‌سازی و استاندارد و مناسب بودن فضای آموزشی و ... .
  - ۴-۸. فراهم کردن امکانات مناسب برای رفع محرومیت آموزشی از طریق گسترش مدارس شبانه‌روزی و ...
- پیش‌بینی شده بود که برای اجرای تکالیف مرتبط با آموزش و پرورش پنج آیین‌نامه اجرایی به پیشنهاد آموزش و پرورش و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تدوین شود تا به تصویب هیئت وزیران برسد و از این طریق برنامه‌های اجرایی و عملیاتی مرتبط با این قانون به مرحله اجرا درآید. مهمترین جهت‌گیری‌های این برنامه عبارتند از:
- توسعه کمی آموزش و پرورش و سوادآموزی،
  - افزایش اختیارات و استقلال مالی مدیریتی و اجرایی واحدهای آموزشی،
  - ایجاد اصلاحات در برنامه‌های آموزشی و درسی،
  - ارتقای توانایی و مهارت حرفه‌ای معلمان و افزایش انگیزه شغلی آنان،
  - تدوین و اجرای نظام سنجش صلاحیت علمی و رتبه‌بندی معلمان،

- بهره‌گیری از فناوری اطلاعات در تدوین و اجرای برنامه آموزشی و درسی و اداری و تجهیز مدارس به این‌گونه امکانات،
- فراهم آوردن امکانات مناسب برای رفع محرومیت آموزشی و توجه به مناطق کمتر توسعه‌یافته.
شایان ذکر است که فقط یک مورد از پنج آیین‌نامه اجرایی پیش‌بینی شده در این برنامه در هیئت وزیران تصویب شده است.

۵-۳. برنامه پنجم توسعه (۱۳۹۰-۱۳۹۴)

قانون برنامه پنجم توسعه مشتمل بر ۲۳۵ ماده و ۱۹۲ تبصره ازسوی مجلس شورای اسلامی تصویب و برای اجرا به دولت ابلاغ شد. این قانون در راستای بند «۸» سیاست‌های کلی ابلاغی ازسوی مقام معظم رهبری و با هدف ارتقای کیفی در سه حوزه دانش، بینش و مهارت و تربیت اسلامی به‌طور مشخص تکالیفی را برای آموزش و پرورش در قالب مواد (۱۹)، (۲۲) و (۲۳) معین کرده است. همچنین ماده (۲۱۷) قانون برنامه پنجم توسعه کلیه وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی را موظف می‌کند برنامه اجرایی و عملیاتی خود را در قالب بسته اجرایی برنامه ظرف مدت ۶ ماه تدوین و جهت تصویب به هیئت وزیران ارائه نمایند. در تبصره ماده مذکور نیز بسته اجرایی مجموعه‌ای از چندین پروژه به هم پیوسته و یا خوشه‌ای از پروژه‌های متجانس و به هم مرتبط اولویت‌دار که به منظور حل یک مشکل اقتصادی، اجتماعی و یا فرهنگی در چارچوب اهداف برنامه به اجرا درمی‌آید تعریف شده است عمده‌ترین مواردی که در این برنامه مورد تأکید قرار گرفته عبارتند از:

- تحول در برنامه‌های آموزشی و پرورشی و درسی جهت کسب شایستگی‌های مورد نیاز فردی،
  - هدایت تحصیلی براساس علائق و ویژگی‌های دانش‌آموزان،
  - اصلاح نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی،
  - بسترسازی مناسب برای کسب حداقل یک شایستگی و مهارت با توجه به نیاز بازار کار،
  - استقرار نظام تضمین کیفیت جهت پایش، ارزشیابی، اصلاح و افزایش بهره‌وری،
  - سنجش و ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی موجود و مورد نیاز آموزش و پرورش،
  - براساس شاخص‌های آموزشی و پرورشی،
  - ارائه نظام جامع آموزش قرآن،
  - به‌کارگیری فناوری ارتباطات و اطلاعات در کلیه فرآیندها جهت تحقق عدالت آموزشی.
- ماده (۲۲) این قانون بر بازسازی و مقاوم‌سازی مدارس تأکید دارد. همچنین به استناد ماده (۲۳) این قانون کلیه آموزشکده‌های فنی‌وحرفه‌ای از آموزش و پرورش منتزع و به وزارت علوم واگذار شد. در اجرای ماده (۲۱۷) قانون برنامه پنجم توسعه پنج بسته اجرایی با عناوین:
- ۱-۲-۵. ایجاد فرصت‌های عادلانه برای دسترسی به آموزش و پرورش،

۵-۲-۲. ارتقای کیفیت آموزشی،

۵-۲-۳. توسعه امور پرورشی، تربیت بدنی و سلامت دانش آموزان،

۵-۲-۴. توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش و پرورش،

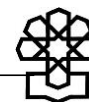
۵-۲-۴. تأمین، تربیت، بهسازی و اعتلای منابع انسانی.

تدوین و برای تصویب به هیئت وزیران ارائه شد که در نهایت بسته اجرایی وزارت آموزش و پرورش در تاریخ ۱۳۹۱/۷/۲۳ به تصویب هیئت وزیران رسید و جهت اجرا ابلاغ گردید. با توجه به متن قانونی و نیز بسته اجرایی مصوب می‌توان گفت که راهبردهای آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه عبارتند از:

- گسترش و تأمین همه‌جانبه عدالت آموزشی و تربیتی،
- برقراری نظام اثربخش کارآمد مدیریت منابع انسانی،
- بهسازی و تحول در نظام برنامه‌ریزی آموزشی و درسی،
- ارتقای اثربخشی و افزایش کارایی در نظام آموزش و پرورش،
- افزایش کیفیت در نظام آموزشی کشور.

۳-۶. بررسی مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه کشور

نظر به اینکه مفاد احکام برنامه توسعه در اتخاذ تصمیم‌های عمده و اساسی نقش مؤثری دارد و ازسوی دیگر مفاد احکام جهت‌گیری‌های عمده و رویکردهای اصلی بخش را نشان می‌دهد بنابراین بررسی مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه کشور این امکان را به‌وجود می‌آورد تا روند فعالیت‌ها و اقدامات بخش تا حدود زیادی مشخص گردد. در این بررسی مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه در جدول ذیل مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۹. خلاصه مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های پنج‌ساله توسعه

مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش	برنامه توسعه کشور
<ul style="list-style-type: none"> - گسترش کمی و کیفی تعلیم و تربیت از طریق توسعه فضای آموزشی ایجاد مدارس شبانه‌روزی و نمونه و مراکز تربیت معلم - فراهم آوردن زمینه لازم برای اجرای نظام جدید آموزش و پرورش - ریشه‌کنی بیسوادی	برنامه اول توسعه (۷۲-۱۳۶۸)
<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای کیفی نظام آموزشی کشور - ایجاد نظام ارزشیابی و بازنگری و اصلاح و تکمیل برنامه‌های آموزشی - بهبود شاخص‌های کمی و کیفی و افزایش درصد سهم اعتبارات - تدوین برنامه جامع تربیت نیروی انسانی و شاخص‌های به‌کارگیری نیروی انسانی - بازنگری در سیستم آموزشی کشور - ریشه‌کنی بیسوادی	برنامه دوم توسعه (۷۸-۱۳۷۳)
<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد زمینه‌های لازم برای برخورداری از فرصت برابر آموزشی - ارتقای کیفیت آموزش و پرورش - ساماندهی و تغییر ساختار نیروی انسانی در راستای ارتقای کیفیت نیروی انسانی - افزایش مشارکت مردم - بهبود مدیریت منابع و استفاده کارآمد از ظرفیت‌ها و امکانات موجود - تنوع بخشی و تجهیز منابع مالی برای آموزش و پرورش - اصلاح ساختار سازمانی و تشکیلاتی	برنامه سوم توسعه (۸۳-۱۳۷۹)
<ul style="list-style-type: none"> - رفع محرومیت آموزشی و اجباری کردن آموزش تا پایان دوره راهنمایی تحصیلی - ایجاد اصلاحات در برنامه‌های آموزشی و درسی - تدوین استانداردهای حرفه‌ای معلم و تدوین و اجرای نظام سنجش صلاحیت علمی و رتبه‌بندی معلمان - بهره‌گیری از فناوری اطلاعات - پیش‌بینی اعتبارات لازم برای نوسازی، مقاوم‌سازی و استاندارد فضای آموزشی	برنامه چهارم توسعه (۸۸-۱۳۸۴)
<ul style="list-style-type: none"> - تحول در برنامه‌های آموزشی و پرورشی و درسی - اصلاح نظام ارزشیابی، پیشرفت تحصیلی و هدایت تحصیلی - استقرار نظام تضمین کیفیت جهت پایش، ارزشیابی، اصلاح، افزایش بهره‌وری - سنجش و ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی موجود - توسعه امور پرورشی و ارائه نظام جامع آموزش قرآن - به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات در کلیه فرآیندها جهت تحقق عدالت آموزشی	برنامه پنجم توسعه (۹۴-۱۳۹۰)

محتوای مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه را می‌توان به لحاظ اتخاذ

رویکرد و استمرار پیوستگی آن در ۳ گروه ذیل تقسیم نمود:

الف) احکامی که به‌طور مستمر در برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار گرفته است

مفاد برخی از احکام، از برنامه اول لغایت برنامه پنجم توسعه به‌گونه‌ای استمرار و تداوم داشته است که عمده‌ترین آنها عبارتند از:

۱. توسعه کمی آموزش و پرورش

از جمله مواردی که از برنامه اول تا برنامه پنجم توسعه استمرار داشته «توسعه کمی آموزش و پرورش» است. این امر مهم در آموزش و پرورش با رویکردهایی همچون، توسعه فضای آموزشی، توجه به مناطق کمتر توسعه‌یافته، ایجاد فرصت برابر آموزشی، گسترش مدارس شبانه‌روزی، نمونه و روستا مرکزی، رفع محرومیت آموزشی و توجه به نیروی انسانی در مناطق محروم و نیز ریشه‌کنی بیسوادی در مفاد احکام برنامه‌های توسعه مورد توجه بوده است.

۲. ارتقای کیفیت آموزشی

ارتقای کیفیت آموزشی از مواردی است که در برنامه‌های توسعه کشور مد نظر بوده است. این موضوع با رویکردهایی همچون، ایجاد نظام ارزشیابی، اصلاح و تکمیل برنامه‌های آموزشی، ارتقای کیفیت نیروی انسانی و بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات در مفاد احکام برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار گرفته است.

۳. تحول در نظام آموزشی

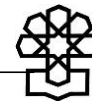
ایجاد تغییرات اساسی در نظام آموزشی از مواردی است که در برنامه‌های توسعه کشور به آن توجه خاصی مبذول شده است. این امر مهم با رویکردهایی همچون اجرای نظام جدید آموزش و پرورش، بازنگری در سیستم آموزشی کشور، اصلاح ساختار سازمانی و تشکیلاتی ایجاد اصلاحات در برنامه‌های آموزشی و درسی و تحول در برنامه‌های آموزش و پرورش و درسی در مفاد احکام مرتبط با آموزشی و پرورشی در برنامه‌های توسعه پیگیری شده است.

۴. ارتقای کیفیت نیروی انسانی

بهبود کیفیت نیروی انسانی از برنامه اول تا برنامه پنجم توسعه تداوم داشته است، این امر مهم در نظام آموزشی کشور با رویکردهایی همچون: گسترش مراکز تربیت معلم، تدوین برنامه جامع نیروی انسانی، ساماندهی و تغییر ساختار نیروی انسانی، تدوین استانداردهای حرفه‌ای معلم و اجرای نظام سنجش صلاحیت علمی و رتبه‌بندی معلمان، سنجش و ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی موجود در مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار گرفته است.

۵. سوادآموزی بزرگسالان

مبارزه با بیسوادی از برنامه اول تا برنامه پنجم توسعه تداوم داشته است، سوادآموزی بزرگسالان با رویکردهایی همچون: ریشه‌کنی بیسوادی، سوادآموزی افراد زیر ۴۰ سال و سوادآموزی افراد زیر ۵۰ سال و تدوین و اجرای برنامه راهبردی سوادآموزی در مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه مورد توجه بوده است.

۶. بهبود مدیریت منابع

توجه به مدیریت منابع از برنامه اول تا برنامه پنجم توسعه مشاهده می‌شود. بهبود مدیریت منابع با رویکردهایی همچون: شاخص به‌کارگیری نیروی انسانی، استفاده کارآمد از ظرفیت‌ها و امکانات موجود، استقرار نظام تضمین کیفیت و افزایش بهره‌وری و نیز به‌کارگیری فناوری اطلاعات در کلیه فرآیندها در مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه پیگیری شده است.

ب) احکامی که در برنامه‌ها استمرار داشته اما جهت‌گیری همسویی نداشته است

مفاد برخی از احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه بیانگر آنست که موضوع خاص مورد توجه بوده، اما رویکردهای متفاوتی در هر یک از برنامه‌ها به این موضوع به خصوص شده است: عمده‌ترین این موارد عبارتست از:

۱. افزایش سهم اعتبارات

اعتبارات مورد نیاز آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار گرفته است، اما این موضوع در هر برنامه‌ای به سبک و شیوه خاصی مد نظر بوده است مثلاً در برنامه اول و دوم توسعه افزایش سهم اعتبارات آموزش و پرورش از بودجه عمومی دولت مورد تأکید قرار گرفته است، ولی در برنامه سوم توسعه تنوع‌بخشی و تجهیز منابع مالی برای آموزش و پرورش رویکرد اصلی بوده است و حال آنکه در برنامه چهارم توسعه اعتبارات تملک دارایی و ساخت مدارس فرسوده و مقاوم‌سازی آن رویکرد عمده در این بخش به شمار می‌رود و در برنامه پنجم افزایش سهم اعتبارات غیرپرسنلی به پرسنلی مورد تأکید قرار گرفته است.

ج) احکامی که فقط به صورت موردی در برخی از برنامه‌های توسعه مورد توجه قرار گرفته

متناسب با رویکرد حاکم در هر برنامه‌ای موضوعات خاصی در مفاد برخی از احکام آموزش و پرورش مورد تأکید قرار گرفته است که تکالیفی را برای این بخش معین کرده است عمده‌ترین این موارد عبارتند از:

۱. مشارکت‌های مردمی

هر چند که مشارکت‌های مردمی آموزش و پرورش امر مهمی به شمار می‌رود، اما به‌طور مشخص این موضوع در برنامه سوم توسعه مورد توجه قرار گرفته است و رویکرد اصلی آن توسعه مدارس غیردولتی و حمایت از مؤسسان این‌گونه مدارس می‌باشد که این حکم در برنامه چهارم نیز تنفیذ گردید و در برنامه پنجم توسعه مشارکت خیرین در ساخت مدارس مورد تأکید قرار گرفته است.

۲. توسعه امور پرورشی

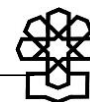
اگر چه این موضوع به نوعی در مفاد احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های مختلف توسعه ملحوظ بوده است، اما این امر به‌طور مشخص در برنامه پنجم توسعه با رویکرد ارائه نظام جامع آموزش قرآن مورد تأکید قرار گرفته است. به‌طور کلی می‌توان گفت که احکام آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه روندی مستمر داشته و موضوعات مشخصی در ارتباط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه مورد تأکید قرار گرفته است.

۴. بررسی عملکرد آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه

قانون برنامه پنجم توسعه به‌طور مستقیم تکالیفی را برای آموزش و پرورش در مفاد مواد (۱۹)، (۲۲) و تبصره آن و ۲۳ و تبصره آن تعیین کرده است. همچنین به استناد ماده (۲۱۷) قانون برنامه پنجم، کلیه دستگاه‌های اجرایی موظف شدند تا برنامه‌های اجرایی و عملیاتی خود را در قالب بسته‌های اجرایی تهیه نمایند تا این بسته‌های اجرایی به تصویب هیئت وزیران برسد. بسته اجرایی وزارت آموزش و پرورش پس از تدوین و بررسی توسط معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور در جلسه مورخ ۱۳۹۱/۷/۲۳ هیئت محترم وزیران به تصویب رسید و جهت اجرا ابلاغ گردید. نظر به اینکه تکالیف اساسی بخش در مفاد مواد (۱۹)، (۲۲) و (۲۳) و تبصره‌های آن معین شده و برنامه‌های اجرایی و عملیاتی قانون مذکور نیز در بسته اجرایی مشخص گردیده و به تصویب رسیده است، بنابراین آگاهی از نحوه اجرا و میزان پیشرفت برنامه‌های عملیاتی و در دست اجرا علاوه بر آنکه میزان تحقق اهداف کمی و کیفی آموزش و پرورش را نشان می‌دهد، می‌تواند بیانگر میزان موفقیت در اجرای برنامه‌های توسعه نیز باشد. بر این اساس عملکرد آموزش و پرورش از سال ۱۳۹۰ مصادف با سال اول برنامه تا سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ مصادف با سال چهارم برنامه مورد بررسی قرار گرفته است.

۴-۱. روش بررسی عملکرد

با توجه به اینکه تکالیف وزارت آموزش و پرورش غالباً در ماده (۱۹) قانون برنامه پنجم ذکر شده است در ابتدا به این قانون اشاره و سپس عملکرد آموزش و پرورش در راستای تحقق این ماده و سایر مواد مرتبط بررسی می‌شود.

ماده (۱۹)

الف) در راستای تحقق بند «۸» سیاست‌های کلی ابلاغی و با هدف ارتقای کیفی سه حوزه دانش، مهارت و تربیت اسلامی به دولت اجازه داده می‌شود برنامه تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش کشور را در چارچوب قوانین موضوعه و با رعایت اولویت‌های ذیل تدوین نماید و پس از تصویب در هیئت وزیران به اجرا درآورد:

۱. تحول در برنامه‌های آموزشی و پرورشی و درسی جهت کسب شایستگی‌های مورد نیاز فرد ایرانی توسط دانش‌آموختگان دوره آموزش عمومی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و نیازسنجی و به‌کارگیری فناوری،
۲. هدایت تحصیلی براساس علایق و ویژگی‌های دانش‌آموزان، توسعه حرفه‌ای و سرمایه انسانی مورد نیاز کشور،
۳. اصلاح نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی با تأکید بر رویکرد ارزشیابی برای تحقق فرآیند یاددهی - یادگیری در کلیه دوره‌های تحصیلی و تحقق کامل این فرآیند تا پایان برنامه،
۴. بسترسازی و ایجاد انگیزه لازم برای ورود دانش‌آموزان مستعد به رشته‌های علوم انسانی،
۵. برنامه‌ریزی برای برقراری توازن بین تعداد دانش‌آموزان در رشته‌های مختلف تحصیلی متناسب با نیازهای جامعه به تدریج و در طول برنامه و برقراری توازن تا پایان برنامه،
۶. بسترسازی مناسب برای کسب حداقل یک شایستگی و مهارت با توجه به نیاز بازار کار تا پایان برنامه برای تمامی دانش‌آموزان دوره متوسطه نظری،
۷. استقرار نظام تضمین کیفیت جهت پایش، ارزشیابی، اصلاح و افزایش بهره‌وری،
۸. سنجش و ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی موجود و مورد نیاز آموزش و پرورش براساس شاخص‌های آموزشی و پرورشی،
۹. ارائه برنامه جامع آموزش قرآن اعم از روان‌خوانی و فهم قرآن و برنامه تلفیقی قرآن، معارف اسلامی و عربی با اهداف قرآنی،
۱۰. برنامه‌ریزی جهت تدوین برنامه‌های آموزشی ارتقای سلامت جسمانی و روانی مبتنی بر آموزه‌های دینی و قرآنی،
۱۱. تقویت و گسترش نظام مشاوره دانش‌آموز و خانواده جهت تحقق سلامت روحی دانش‌آموزان،
۱۲. بهره‌برداری از اماکن و ورزشی سازمان تربیت‌بدنی در ساعات بلااستفاده جهت ارتقای سلامت جسمی دانش‌آموزان،
۱۳. افزایش سرانه فضاهای ورزشی دانش‌آموزان،
۱۴. به‌کارگیری فناوری ارتباطات و اطلاعات در کلیه فرآیندها جهت تحقق عدالت آموزشی و تسهیل فرآیندهای موجود و ارائه برنامه‌های آموزشی و دروس دوره‌های تحصیلی به‌صورت الکترونیکی،

۱۵. ایجاد تعامل و ارتباط مؤثر با دیگر نظام‌های آموزشی در کشور از جمله آموزش عالی به‌عنوان زیر نظام یک نظام واحد،

۱۶. ایجاد تعامل آموزشی سازنده با دیگر کشورها و مراکز بین‌المللی مانند یونسکو، آیسسکو و یونیوک،

ب) دولت موظف است به منظور افزایش بهره‌وری از طریق بهینه‌سازی در منابع انسانی و منابع مالی در وزارت آموزش و پرورش به نحوی اقدام نماید که در طول برنامه سهم اعتبارات غیرپرسنلی به پرسنلی افزایش یابد.

ج) آموزش و پرورش مجاز است در حدود مقرر در اصل پانزدهم قانون اساسی گویش محلی و ادبیات بومی را در مدارس تقویت نماید.

د) وزارت آموزش و پرورش موظف است به‌منظور تضمین دسترسی به فرصت‌های عادلانه آموزشی به تناسب جنسیت و نیاز مناطق به‌ویژه در مناطق کمتر توسعه‌یافته و رفع محرومیت آموزشی، نسبت به آموزش از راه دور و رسانه‌ای و تأمین هزینه‌های تغذیه، رفت و آمد، بهداشت و سایر امور مربوط به مدارس شبانه‌روزی اقدام نماید.

ه) وزارت آموزش و پرورش مکلف است برای تأمین نیازهای ویژه و توانبخشی گروه‌های مختلف آموزشی اقدامات زیر را انجام دهد:

۱. منعطف‌سازی مدارس و گسترش اجرای برنامه‌های تلفیقی و فراگیر،

۲. تدوین برنامه‌های جامع اطلاع‌رسانی جهت آگاه‌سازی و آموزش والدین کودکان با نیازهای خاص،

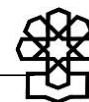
۳. تقویت طرح سنجش کودکان و افزایش امر مشاوره در این مدارس،

۴. توسعه مدارس استثنایی و کودکان با نیازهای خاص و فراهم آوردن شرایط و امکانات خاص لازم جهت توانمندسازی و افزایش مهارت‌های مورد نیاز این‌گونه آموزش‌پذیران.

و) سازمان صدا و سیما موظف است در راستای ترویج ارزش‌های اسلامی - ایرانی، ارتقای سطح فرهنگ عمومی و مقابله با ناهنجاری‌های فرهنگی و اجتماعی، تقویت و گسترش برنامه‌های آموزشی، علمی و تربیتی در شبکه‌های مرتبط به‌ویژه برای دانش‌آموزان و دانشجویان در جهت حمایت از تحول در نظام آموزش و پرورش و تقویت هویت ملی جوانان را در اولویت قرار دهد.

ماده (۱۹) قانون برنامه پنجم توسعه علاوه بر متن اصلی دارای ۵ بند و اجزای متعددی است که مشتمل بر موارد ذیل است:

بند «الف» ۱۶ جزء دارد بندهای «ب» و «ج» و «د» که جزئی ندارند و نیز بند «ه» که دارای ۴ جزء است. همچنین مواد (۲۲) و (۲۳) علاوه بر متن اصلی هر کدام دارای یک تبصره می‌باشند.

در این بررسی اهم اقدامات گزارش شده بخش در ارتباط با هر جزء از مواد (۱۹)، (۲۲) و (۲۳) قانون برنامه پنجم توسعه به‌طور جداگانه احصا و به‌عنوان فعالیت و عملکرد مرتبط با تکالیف قانونی منظور شده است. علاوه بر تکالیف قانونی، اهداف کمی و شاخص‌هایی نیز در بسته اجرایی به تصویب رسیده است که عملکرد شاخص‌ها و اهداف کمی بسته اجرایی نیز به‌طور جداگانه مورد بررسی قرار گرفته است. نظر به اینکه آخرین اطلاعات عملکردی مربوط به سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ می‌باشد، بنابراین عملکرد آموزش و پرورش در سال چهارم برنامه مشتمل بر محورهای ذیل می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد:

- الف) عملکرد بندها و مواد و تبصره‌های قانونی مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه،
 ب) عملکرد اهداف کمی و شاخص‌های مندرج در بسته اجرایی برنامه پنجم توسعه،
 ج) تحلیل عملکرد.

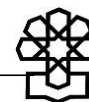
۲-۴. عملکرد بندها و مواد و تبصره‌های قانونی مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه

به استناد ماده (۲۱۳) قانون برنامه پنجم توسعه کلیه دستگاه‌های اجرایی موظفند تا شهریورماه هر سال عملکرد سالیانه برنامه را به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ارائه کنند. دولت نیز تا آذرماه هر سال همزمان با ارائه پیشنهاد بودجه سال آینده گزارش عملکرد سالیانه برنامه را به مجلس شورای اسلامی تقدیم می‌نماید. در این راستا وزارت آموزش و پرورش همه‌ساله عملکرد برنامه پنجم مرتبط با آن بخش را گزارش می‌نماید. در این بررسی مفاد گزارش سالیانه بخش مورد استناد قرار گرفته است. به‌طوری که اهم فعالیت‌ها و اقدامات انجام یافته سالیانه احصا گردیده و با متن مفاد و تکالیف قانونی انطباق داده شده است. متن مفاد مواد قانونی و اهم فعالیت‌ها و اقدامات به‌شرحی است که در جدول ذیل درج شده است:

جدول ۱۰. عملکرد آموزش و پرورش در ارتباط با مواد قانون برنامه پنجم توسعه

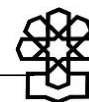
ماده قانونی	اهم فعالیت‌ها تا سال ۱۳۹۳ (سال چهارم برنامه)
بند «الف» ماده (۱۹) - بر برنامه تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش کشور تأکید دارد.	• در آذرماه سال ۱۳۹۰ سند تحول بنیادین در شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب رسیده و برای اجرا به آموزش و پرورش ابلاغ گردید.
بند «الف - ۱» ماده (۱۹) - بر تحول در برنامه‌های آموزشی و پرورشی و درسی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و نیازسنجی و به‌کارگیری فناوری تأکید دارد.	• برنامه درسی ملی در شورای عالی آموزش و پرورش به تصویب رسید (سال ۱۳۹۱) که براساس این برنامه چارچوب تألیف هر یک از دروس مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت و نیازهای یادگیرنده مورد توجه قرار گرفته است. • تولید و بازبینی ۱۹۲ عنوان بسته آموزشی مورد نیاز دوره‌های مختلف

ماده قانونی	اهم فعالیت‌ها تا سال ۱۳۹۳ (سال چهارم برنامه)
	<p>تحصیلی بر اساس برنامه درسی ملی و اسناد تحول بنیادین.</p> <ul style="list-style-type: none"> • تولید راهنمای جامع برنامه درسی آموزش قرآن کریم، معارف و عربی با رویکرد تلفیقی • تألیف درس تفکر و سبک زندگی در برنامه درسی ملی و استفاده از آن به جای درس پرورشی
بند «۲»- ماده (۱۹) - بر هدایت تحصیلی بر اساس علائق و ویژگی‌های دانش‌آموزان، توسعه حرفه‌ای و سرمایه انسانی مورد نیاز کشور تأکید دارد.	<ul style="list-style-type: none"> • هنجاریابی و ساخت آزمون رغبت‌سنجی شغلی • هنجاریابی و ساخت مجموعه آزمون‌های استعداد برتر و شناخت استعداد دانش‌آموزان برای هدایت تحصیلی بهینه آنان به رشته‌های تحصیلی • تهیه اطلس مشاغل استان برای هدایت تحصیلی دانش‌آموزان به رشته‌های مورد نیاز استان • تدوین طرح شهاب با هدف شناسایی و هدایت استعدادهای برتر در مدارس و ابلاغ شیوه‌نامه اجرایی آن
بند «۳»- ماده (۱۹) - بر اصلاح نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به منظور تحقق فرآیند یاددهی- یادگیری در کلیه دوره‌های تحصیلی و تحقق کامل این فرآیند تا پایان برنامه تأکید دارد.	<ul style="list-style-type: none"> • اجرای طرح ارزشیابی آغازین و مستمر دانش‌آموزان دوره متوسطه به منظور آگاهی از میزان یادگیری آنان در طول سال تحصیلی • تهیه جدول مشخصات ارزشیابی برای آزمون ۳۰۰ موضوع درسی در دوره‌های مختلف تحصیلی • تحلیل شاخص‌ها و استانداردهای سؤالات موجود در بانک سؤالات نهایی.
بند «۴»- ماده (۱۹) - بر بسترسازی و ایجاد انگیزه لازم برای ورود دانش‌آموزان مستعد به رشته‌های علوم انسانی تأکید دارد.	<ul style="list-style-type: none"> • تشکیل و راه‌اندازی کلاس‌های رشته علوم انسانی در دوره متوسطه دوم در شماری از دبیرستان‌های استعدادهای درخشان، نمونه دولتی، هیئت امنایی و مدارس خاص با برگزاری آزمون‌های ورودی و توسعه این رشته در مدارس مذکور
جزء «۱» بند «ه» ماده (۱۹) - بر منطع‌ف ساختن سازمان مدارس و گسترش اجرای برنامه‌های تلفیقی و فراگیر تأکید دارد.	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش پوشش تحصیلی دانش‌آموزان تلفیقی- فراگیر در مدارس عادی به بیش از ۳۸ هزار نفر • افزایش مراکز آموزشی و توانبخشی دانش‌آموزان دارای مشکلات ویژه یادگیری به بیش از ۳۵۰ مرکز یادگیری • ارائه خدمات آموزشی- ترمیمی ویژه یادگیری به منظور رفع مشکلات خواندن، نوشتن، حساب و حافظه به دانش‌آموزان دارای مشکلات ویژه یادگیری
جزء «۲» بند «ه» ماده (۱۹) - بر تدوین برنامه‌های جامع اطلاع‌رسانی جهت آگاه‌سازی و آموزش والدین کودکان با نیازهای خاص تأکید دارد	<ul style="list-style-type: none"> • تشکیل جلسات آموزش خانواده به صورت فردی و گروهی حداقل یکبار در ماه در آموزشگاه‌های استثنایی با استفاده از اساتید مجرب و صاحب‌نظران • تدوین، چاپ و توزیع بسته‌های آموزشی، مجله و بروشورهای اطلاع‌رسانی جهت ارتقای آگاهی و تغییر نگرش آنها نسبت به دانش‌آموزان استثنایی • تألیف، چاپ کتاب (الگوی غذایی ویژه دانش‌آموزان استثنایی) و ارسال آن به ادارات کل آموزش و پرورش
جزء «۳» بند «ه» ماده (۱۹) - بر تقویت طرح سنجش کودکان و افزایش امر مشاوره در این مدارس تأکید دارد	<ul style="list-style-type: none"> • اجرای برنامه سنجش سلامت جسمانی و آمادگی تحصیلی کودکان بدو ورود به دبستان در سراسر کشور • هنجاریابی آزمون‌های تشخیصی مورد اجرا در برنامه سنجش سلامت • تهیه شناسنامه سلامت برای دانش‌آموزان استثنایی

ماده قانونی	اهم فعالیت‌ها تا سال ۱۳۹۳ (سال چهارم برنامه)
	<ul style="list-style-type: none"> • هنجاریابی و انطباق ۲ آزمون تشخیصی و یک آزمون غربالگری آمادگی تحصیلی به منظور اجرای بهتر طرح سنجش کودکان
جزء «۴» بند «ه» ماده (۱۹) بر توسعه مدارس استثنایی و کودکان با نیازهای خاص و فراهم آوردن شرایط و امکانات خاص لازم جهت توانمندسازی و افزایش مهارت‌های مورد نیاز این گونه آموزش پذیران تأکید دارد	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش پوشش تحصیلی نوآموزان استثنایی در دوره پیش از دبستان به بیش از ۱۱ هزار نفر • ایجاد تمهیدات لازم جهت مناسب‌سازی شرایط برگزاری کنکور برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه در دوره‌های کارشناسی، ارشد و دکتری از طریق تبدیل سوالات کنکور به خط بریل، اختصاص وقت اضافه به آزمون با استفاده از منشی و... با همکاری سازمان سنجش آموزش کشور • تدوین استاندارد مهارت برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه در دو رشته باغبانی و پوشاک
ماده (۲۲) - دولت مکلف است برای بازسازی و مقاوم‌سازی مدارس بدون استحکام از محل منابع عمومی و یا حساب ذخیره ارزی در قالب بودجه سنوالتی حداکثر ظرف ۳ سال اول برنامه اعتبارات لازم را تأمین نماید.	<ul style="list-style-type: none"> • مقاوم‌سازی تعداد ۱۸۶۴۲ کلاس درس طی چهارسال برنامه ۱۳۹۰-۱۳۹۳ • از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ مبلغ ۲۱,۵۵۵,۱۷۷ میلیون ریال برای ۱۸۶۴۲ واحد مذکور هزینه شده است و مبلغ ۶,۹۵۰,۰۰۰ میلیون ریال هم در سال ۱۳۹۴ برای این موضوع مصوب شده است.
تبصره ماده (۲) - تنظیم و اجرای سیاست‌های حمایتی از خیرین مدرسه‌ساز و معادل کمک‌های تحقق یافته آنان را جهت تکمیل پروژه‌های نیمه‌تمام در بودجه سنوالتی منظور نماید	<ul style="list-style-type: none"> • سیاست‌های حمایتی از خیرین تدوین و در تاریخ ۱۳۹۰/۴/۱۵ به تصویب هیئت وزیران رسید و طی نامه شماره ۴۶۲۴۴ هـ/ک/م/۷۸۹۳۵ جهت اجرا به آموزش و پرورش ابلاغ گردید • تأمین اعتبار پروژه‌های نیمه‌تمام خیرین از اعتبارات استانی و ملی
ماده (۲۳) - بر واگذاری آموزشکده‌ها به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تأکید دارد	<ul style="list-style-type: none"> • کلیه آموزشکده‌های وابسته به وزارت آموزش و پرورش طی صورتجلسه‌ای از آموزش و پرورش منتزع و در اختیار وزارت علوم تحقیقات و فناوری قرار گرفت
تبصره ماده (۲۳) - بر وضعیت موجود آموزشکده‌ها در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰ تأکید دارد	<ul style="list-style-type: none"> • وضعیت موجود در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ ملاک انتزاع و انتقال بوده است
بند «۵» - ماده (۱۹) - بر برنامه‌ریزی برای برقراری توازن بین تعداد دانش‌آموزان در رشته‌های مختلف تحصیلی متناسب با نیازهای جامعه تأکید دارد	<ul style="list-style-type: none"> • تدوین اطلس مشاغل استانی و برگزاری نمایشگاه معرفی مشاغل استانی و منطقه‌ای • اجرای طرح نیازسنجی و امکان‌سنجی (آمایش منطقه‌ای و استانی) برای توسعه شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی • ایجاد توازن بین رشته‌های تحصیلی به گونه‌ای که در دوره متوسطه دوم ۴۲ درصد دانش‌آموزان در رشته کارودانش و فنی‌وحرفه‌ای و ۵۸ درصد آنان در رشته نظری تحصیل می‌کنند. در رشته نظری نیز ۲۶ درصد رشته ریاضی فیزیک و ۴۵/۵ درصد علوم تجربی و ۲۸/۵ درصد در رشته علوم انسانی مشغول به تحصیل می‌باشند.
بند «۶» - ماده (۱۹) - بر بسترسازی مناسب برای کسب حداقل یک شایستگی و مهارت با توجه به نیاز بازار کار تا پایان برنامه برای تمامی دانش‌آموزان دوره متوسطه نظری تأکید دارد.	<ul style="list-style-type: none"> • فقط اجرای جشنواره جوان خوارزمی و اقدام برای معرفی طرح‌های برتر به مراجع ذیصلاح جهت تولید انبوه آنها

ماده قانونی	اهم فعالیت‌ها تا سال ۱۳۹۳ (سال چهارم برنامه)
<p>بند «۷»- ماده (۱۹) - بر استقرار نظام تضمین کیفیت جهت پایش، ارزشیابی، اصلاح و افزایش بهره‌وری تأکید دارد.</p>	<ul style="list-style-type: none"> طراحی و استقرار نظام سنجش، ارزشیابی و تضمین کیفیت در فرآیند تولید و تألیف کتب درسی ارزیابی برنامه‌های آموزشی با استفاده از تلفیق در الگوی ارزیابی هدف‌گرای توانمندساز و ارائه بازخوردهای لازم به نظام آموزشی به منظور ارتقا بهره‌وری تدوین و اجرای طرح جامع نظارت به منظور پایش و ارزشیابی میزان بهره‌وری آموزش و پرورش
<p>بند «۸»- ماده (۱۹) - بر سنجش و ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی موجود و مورد نیاز آموزش و پرورش براساس شاخص‌های آموزشی و پرورشی تأکید دارد</p>	<ul style="list-style-type: none"> تصویب نظام رتبه‌بندی معلمان و ساماندهی جذب و تأمین نیروی انسانی در هیئت محترم وزیران پذیرش و جذب دانشجو معلم در دانشگاه فرهنگیان و دانشگاه شهید رجایی در رشته‌های تحصیلی مورد نیاز آموزش و پرورش تهیه و تدوین دستورالعمل ادامه تحصیل فرهنگیان که بر مبنای آن ۳ هزار نفر از فرهنگیان در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترا در رشته‌های مورد نیاز آموزش و پرورش ادامه تحصیل می‌دهند.
<p>بند «۹» - ماده (۱۹) - بر ارائه برنامه جامع آموزش قرآن (روخوانی و فهم قرآن) و برنامه تلفیقی (قرآن، معارف اسلامی و عربی) با اهداف قرآنی تأکید دارد</p>	<ul style="list-style-type: none"> تنظیم سند راهبردی آموزش عمومی قرآن در کشور اجرای طرح در محضر قرآن در مدارس ابتدایی، طرح همگام با قرآن در مدارس متوسطه اول و طرح قرآن‌پژوهی در مدارس متوسطه دوم اجرای طرح ملی نهضت حفظ قرآن کریم تحت عنوان طرح نور با هدف تربیت حفاظ قرآن افزایش یک ساعت به ساعات درس قرآن کریم به منظور اجرای طرح آموزش قرآن برای کلیه پایه‌های دوره ابتدایی
<p>بند «۱۰» - ماده (۱۹) - بر برنامه‌ریزی جهت تدوین برنامه‌های آموزش ارتقای سلامت جسمانی و روانی مبتنی بر آموزه‌های دینی و قرآنی تأکید دارد</p>	<ul style="list-style-type: none"> تدوین نقشه خطرپذیری مدارس کشور مشتمل بر اجرای برنامه مدارس عاری از خطر در دوره متوسطه و اجرای برنامه آموزشی مهارت‌های مقابله با اعتیاد در دوره متوسطه و آموزش اجرای آموزش مهارت‌های مراقبت از خود در دوره ابتدایی اجرای طرح ملی ژیمناستیک - طرح ملی صیاح (آموزش شنا) و طرح ملی طناب‌آورد، طرح ملی دو و میدانی و طرح ملی تنیس روی میز اجرای طرح مدارس مروج سلامت که دارای ویژگی‌های ۸ گانه محور سلامت می‌باشند. اجرای طرح آهن‌یاری دختران و ارتقای سلامت نوجوانی برای دانش آموزان دوره متوسطه اول و متوسطه دوم اجرای طرح آموزش همسالان (بهداشت باران) در دوره ابتدایی و پیشگامان سلامت در دوره متوسطه اول برگزاری المپیاد ملی فرهنگی و ورزشی دانش‌آموزان کشور
<p>بند «۱۱»- ماده (۱۹) - بر تقویت و گسترش نظام مشاور دانش‌آموز و خانواده جهت تحقق سلامت روحی دانش‌آموزان تأکید دارد</p>	<ul style="list-style-type: none"> تولید و اجرای آزمون سلامت روان برای دانش‌آموزان پایه اول و دوم متوسطه مشتمل بر یازده مقیاس اجرای آزمون استعداد تحصیلی و رغبت‌سنج تحصیلی و شغلی برای دانش‌آموزان سال اول دوره متوسطه

اهم فعالیت‌ها تا سال ۱۳۹۳ (سال چهارم برنامه)	ماده قانونی
<ul style="list-style-type: none"> • تعیین و ترسیم آمایش مشکلات روانی، رفتاری تحصیلی دانش‌آموزان استان‌ها و ارائه نقشه جامع روانی رفتاری 	
<ul style="list-style-type: none"> • عقد تفاهمنامه با وزارت ورزش و جوانان برای استفاده دانش‌آموزان از مکان‌های ورزشی متعلق به آن وزارتخانه و پیگیری اجرای مطلوب تفاهمنامه 	<p>بند «۱۲» - ماده (۱۹) بر بهره‌برداری از اماکن ورزشی سازمان تربیت‌بدنی در ساعات بلااستفاده جهت ارتقای سلامت جسمی دانش‌آموزان تأکید دارد</p>
<ul style="list-style-type: none"> • افزایش سرانه فضای ورزشی دانش‌آموزان از ۳۴/۲ سانتی‌متر مربع در سال ۱۳۸۹ به ۳۹/۴۲ سانتی‌متر مربع در سال ۱۳۹۳ • احداث و تکمیل ۴۷۹ سالن ورزشی ۱۶ باب استخر شنا و ۲۳ زمین چمن مصنوعی 	<p>بند «۱۳» - ماده (۱۹) - بر افزایش سرانه فضاهای ورزشی دانش‌آموزان تأکید دارد</p>
<ul style="list-style-type: none"> • راه اندازی سامانه تیام با هدف توزیع و به اشتراک‌گذاری محتوای الکترونیکی تولید شده توسط معلمان و دانش‌آموزان • تولید و انتشار ابزار محتوا ساز (نگارا) ویژه معلمان و دانش‌آموزان • راه اندازی ۴۴ سامانه به منظور تسهیل در اجرای فرآیندهای موجود • تهیه ۱۷۰ کتاب درسی به‌صورت الکترونیکی • تولید ۳۴۰ عنوان نرم افزارهای آموزشی برای دوره‌های مختلف تحصیلی • افزایش تعداد مدارس و مجتمع‌های آموزشی دارای شبکه داخلی (lan) به ۳۰۰۰ واحد آموزشی • راه اندازی پایگاه محتوای آموزشی (LOهای آموزشی) شامل ۸۱۰۴ محتوای آموزشی مشتمل بر فلاش‌های آموزشی، فیلم‌های کوتاه، کلیپ‌های آموزشی موضوعات آموزشی منطبق با مفاد کتاب‌های درسی 	<p>بند «۱۴» - ماده (۱۹) - بر به‌کارگیری فناوری ارتباطات و اطلاعات در کلیه فرآیندها جهت تحقق عدالت آموزشی و تسهیل فرآیندهای موجود و ارائه برنامه‌های آموزشی و دروس دوره‌های تحصیلی به‌صورت الکترونیکی تأکید دارد.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • افزایش تأثیر نمرات تحصیلی برای ورود داوطلبان به دانشگاه • ایجاد سامانه «ساعت» به منظور جمع‌آوری اطلاعات و سوابق تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه و ارائه آن به سازمان سنجش آموزش کشور • تعامل با وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای حذف کنکور و ظرفیت پذیرش دانشگاه‌ها در رشته‌های مختلف شاخه نظری و افزایش پذیرش دانشجو در رشته فنی‌وحرفه‌ای 	<p>بند «۱۵» ماده (۱۹) - بر ایجاد تعامل و ارتباط مؤثر با دیگر نظام‌های آموزشی در کشور از جمله آموزش عالی به‌عنوان زیرنظام یک نظام واحد تأکید دارد</p>
<ul style="list-style-type: none"> • تولید ۵۰ کاربرگ با مضمون گویش‌های محلی در قالب صفحات الکترونیکی با مضمون گویش‌های لری، ترکی و گیلکی 	<p>بند «ج» ماده (۱۹) - بر آموزش و پرورش مجاز است گویش محلی و ادبیات بومی را در مدارس تقویت نماید تأکید دارد</p>
<ul style="list-style-type: none"> • شناسایی و جذب ۲۲۱۰۰ نفر از بازماندگان از تحصیل و آموزش آنان • برگزاری کلاس‌های جبرانی، تقویتی و آمادگی کنکور ویژه مناطق محروم و کمتر توسعه یافته برای ۷۵۰۷۳۶ نفر دانش‌آموز این مناطق در دوره‌های متوسطه اول و دوم • افزایش تعداد دبیرستان شبانه‌روزی به ۳۳۹۹ واحد که عمدتاً در مناطق کمتر توسعه یافته دایر می‌باشند و تحت پوشش قرار دادن بیش از ۴۵۰ هزار نفر از دانش‌آموزان در این گونه مدارس • توسعه آموزش‌های فنی‌وحرفه‌ای و کار دانش و افزایش تعداد هنرجویان روستایی پایه‌های دوم و سوم شاخه فنی‌وحرفه‌ای و کارودانش به بیش از 	<p>بند «د» ماده (۱۹) - بر تضمین دسترسی به فرصت‌های عادلانه آموزشی به تناسب جنسیت و نیاز مناطق به ویژه در مناطق کمتر توسعه یافته و رفع محرومیت آموزشی، نسبت به آموزش از راه دور و رسانه‌های و تأمین هزینه‌های تغذیه، رفت‌وآمد بهداشت و سایر امور مربوط به مدارس شبانه‌روزی اقدام نماید تأکید دارد.</p>

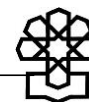
ماده قانونی	اهم فعالیت‌ها تا سال ۱۳۹۳ (سال چهارم برنامه)
	۷۹ هزار نفر • افزایش تعداد دبیرستان‌های نمونه دولتی به بیش از ۷۰۶ باب در سطح کشور • توسعه خوابگاه مرکزی و روستا مرکزی برای دانش‌آموزان عشایری و روستایی در مراکز شهرها و نیز روستاهای همجوار دارای مدارس متوسطه • کمک به هزینه رفت و آمد دانش‌آموزان روستایی و دسترسی آنان به واحدهای آموزشی

مأخذ: گزارش عملکرد سالیانه وزارت آموزش و پرورش.

۳-۴. بررسی عملکرد اهداف کمی و شاخص‌های مندرج در بسته اجرایی برنامه پنجم توسعه در بسته اجرایی وزارت آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه فعالیت‌ها و اقداماتی مورد تأکید قرار گرفته است و انتظار می‌رود که هر ساله پس از اجرای این فعالیت‌ها تغییراتی در اهداف کمی و شاخص‌های پیش‌بینی شده به وجود آید. بنابراین بررسی عملکرد اهداف و شاخص‌ها به نوعی بیانگر میزان تحقق برنامه‌ها و فعالیت‌های این بخش نیز محسوب می‌گردد. عمده‌ترین شاخص‌ها و اهداف کمی که در بسته اجرایی وزارت آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه لحاظ شده و عملکرد آن تا سال ۱۳۹۳ عبارتند از:

جدول ۱۱. عملکرد عمده‌ترین شاخص‌ها و اهداف کمی مندرج در بسته اجرایی برنامه پنجم توسعه تا سال ۱۳۹۳

میزان تغییرات	عملکرد سال					واحد شاخص	عنوان
	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹		
-۰/۰۸	۹۷/۹۲	۹۸/۹	۹۸/۷	۹۸/۴	۹۸	درصد	پوشش تحصیلی خالص دوره ابتدایی
۷/۵	۹۴/۵	۸۵/۲	۸۸/۵	۹۰/۶	۸۷	درصد	پوشش تحصیلی خالص دوره متوسطه اول
۶/۲۹	۸۲/۲۹	۷۷/۸	۷۶/۵	۷۶/۳	۷۶	درصد	پوشش تحصیلی خالص دوره متوسط دوم
-۱/۲۵	۹۷/۳	۹۸/۹	۹۸/۵	۹۸/۵	-	درصد	نرخ گذر واقعی ابتدایی
۳/۴	-	۹۲/۱	۸۸/۷	۸۸/۷	-	درصد	نرخ گذر واقعی متوسط اول
۰/۹	۲۳/۲	۲۳/۴	۲۲/۷	۲۲	۲۲,۳	نفر در کلاس	تراکم دانش‌آموز در کلاس درس ابتدایی
-۰/۷	۲۳/۸	۲۳/۹	۲۳/۸	۲۴/۴	۲۴,۵	نفر در کلاس	تراکم دانش‌آموز در کلاس درس متوسطه اول
-۳/۵	۲۱/۴	۲۲/۷	۲۲/۱	۲۲/۲	۲۴,۹	نفر در کلاس	تراکم دانش‌آموز در کلاس درس متوسط دوم
۰/۷	۲۲/۹	۲۲/۶	۲۴/۲	۲۲/۴	۲۲,۲	دانش‌آموز به معلم	نسبت دانش‌آموز به معلم دوره ابتدایی
-۳/۳	۱۴/۷	۱۴/۷	۱۳/۷	۱۸	۱۸	دانش‌آموز به معلم	نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه اول

میزان تغییرات	عملکرد سال					واحد شاخص	عنوان
	۱۳۹۳	۱۳۹۲	۱۳۹۱	۱۳۹۰	۱۳۸۹		
-۱	۱۶	۱۴/۸	۱۵/۸	۱۶/۳	۱۷	دانش‌آموز به معلم	نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه دوم
۰/۵۲	۱۴/۹۲	۱۴/۹۱	۱۴/۶۳	۱۵/۲	۱۴/۴	سال	میانگین سنوات تحصیلی معلمان دوره ابتدایی
۰/۴	۱۵/۶	۱۵/۵۹	۱۵/۳۵	۱۵/۷	۱۵/۲	سال	میانگین سنوات تحصیلی معلمان متوسطه اول
۰/۱۵	۱۶/۲۵	۱۶/۲۲	۱۶/۱	۱۶/۱	۱۶/۱	سال	میانگین سنوات تحصیلی معلمان متوسطه دوم
۵/۳۱	۴۰/۷۴	۴۱/۵	۴۰/۱	۳۷	۳۵/۳۹	درصد	سهم دانش‌آموزان فنی و حرفه‌ای کاردانش
۱/۱۵	۴/۹۵			۳/۹۵	۳/۸۰	مترمربع	سرانه فضای آموزشی

مأخذ: همان.

۴-۴. تحلیل و نقد عملکرد آموزش و پرورش در ارتباط با اهداف برنامه پنجم

۴-۴-۱. تحلیل عملکرد بندها و مواد قانونی مرتبط با آموزش و پرورش

برخی از بندها و مواد قانونی مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه پنجم توسعه عملکرد مناسبی نداشته این موارد عبارتند از:

بند «الف» ماده (۱۹) قانون برنامه پنجم توسعه تأکید دارد تا برنامه تحول بنیادین در نظام آموزش و پرورش را در چارچوب قوانین موضوعه و با رعایت اولویت‌ها پس از تصویب در هیئت وزیران به اجرا در آورد که در عملکرد وزارت آموزش و پرورش فعالیتی مبنی بر ارائه برنامه تحول بنیادین به هیئت وزیران جهت اجرا مشاهده نمی‌شود. این بخش از متن قانون به خوبی به مورد اجرا در نیامده است.

متن بند «الف - ۲» ماده (۱۹) - بر تحول در برنامه‌های آموزشی و پرورشی و درسی جهت کسب شایستگی‌های مورد نیاز فرد توسط دانش‌آموختگان دوره عمومی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و نیازسنجی و به‌کارگیری فناوری تأکید دارد در صورتی که فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و نتایج مطالعات نیازسنجی مشخص نشده است و در متن قانون این موارد مقدم بر تدوین برنامه درسی و ایجاد تحول در برنامه‌های آموزشی و پرورشی در نظر گرفته شده است. می‌توان گفت که تا زمانی که فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی و نیازسنجی و به‌کارگیری فناوری مناسب مشخص نشده باشد اقدامات مرتبط با این بند قانونی را نمی‌توان عملکرد به قانون مذکور قلمداد کرد.

بند «۳» ماده (۱۹) - بر اصلاح نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی به منظور تحقق فرآیند یاددهی-یادگیری تأکید دارد، اما فعالیت‌های انجام یافته عمدتاً به نحوه ارزشیابی دانش‌آموزان اشاره کرده و کمتر فعالیتی برای اصلاح نظام ارزشیابی مشاهده می‌شود بنابراین می‌توان گفت که با این بند قانونی برنامه پنجم توسعه عملکرد مطلوبی نداشته است.

بند «۵» ماده (۱۹) - بر برنامه‌ریزی برای برقراری توازن بین تعداد دانش‌آموزان و رشته‌های تحصیلی تأکید دارد در حالی که فعالیت‌های انجام یافته عمدتاً روند فعلی انتخاب رشته تحصیلی دانش‌آموزان محسوب می‌گردد و اقدامات برنامه‌ریزی شده برای هدایت تحصیلی و توازن رشته‌ای گزارش نشده است بنابراین به نظر می‌رسد که در مورد بند «۵» ماده (۱۹) اقدام اساسی صورت نگرفته است.

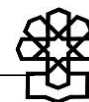
بند «۶» ماده (۱۹) - بر بسترسازی مناسب برای حداقل یک شایستگی و مهارت با توجه به نیاز بازار کار تأکید دارد، اما گزارشی از عملکرد این ماده قانونی ارائه نشده است بنابراین می‌توان گفت که این بند از برنامه پنجم به اجرا در نیامده است.

بند «۷» ماده (۱۹) - بر استقرار نظام تضمین کیفیت جهت پایش، ارزشیابی و... تأکید دارد در حالی که فعالیت‌های انجام یافته عمدتاً اقدامات جداگانه در حوزه برنامه‌ریزی درسی و ارزیابی برنامه‌ها و نظارت را شامل می‌شود و بیانگر استقرار نظام تضمین کیفیت به مفهوم جامع آن نیست. می‌توان گفت که نظام تضمین کیفیت جهت پایش و ارزشیابی هنوز استقرار نیافته است و این بند از قانون به مورد اجرا در نیامده است.

بند «۸» ماده (۱۹) - بر سنجش و ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی موجود تأکید دارد. در صورتی که فعالیت‌های انجام یافته جذب معلمان و ادامه تحصیل آنان را مد نظر قرار داده است و نحوه سنجش صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی موجود مورد توجه قرار نگرفته است. به عبارت دیگر بخش عمده و اساسی این ماده قانونی برنامه پنجم که سنجش و ارتقای صلاحیت‌های حرفه‌ای نیروی انسانی می‌باشد تاکنون به مورد اجرا در نیامده است.

بند «۱۱» ماده (۱۹) - بر تقویت و گسترش نظام مشاوره تأکید دارد در حالی که فعالیت‌های انجام یافته عمدتاً فعالیت جاری مشاوره‌ای برای هدایت تحصیلی دانش‌آموزان تلقی می‌گردد و نحوه تشکیل و استقرار نظام مشاوره دانش‌آموز و خانواده مشخص نشده است که بیانگر آن است در ارتباط با این بند از قانون برنامه اقدام اساسی انجام نگرفته است.

بند «ب» ماده (۱۹) - بر افزایش سهم اعتبارات غیرپرسنلی نسبت به پرسنلی تأکید دارد در صورتی که عدم تخصیص اعتبارات لازم به طرح‌ها و برنامه‌ها از یک طرف و افزایش طبیعی حقوق و دستمزدها در هر سال از طرف دیگر موجب شده تا سهم اعتبارات غیرپرسنلی نسبت به پرسنلی کاهش نیز داشته باشد و این امر موجب شده تا این بند از قانون برنامه کاملاً معکوس به مورد اجرا درآید.

ماده (۲۲)

بر بازسازی و مقاوم‌سازی مدارس از محل منابع عمومی و یا ذخیره ارزی در قالب بودجه سنواتی حداکثر ظرف سه سال اول برنامه تأکید دارد درحالی که به‌علت اختصاص محدود اعتبارات عمرانی ساخت مدارس کشور مطابق برنامه انجام نشده است و این بند از ماده قانونی به‌طور کامل به‌مورد اجرا در نیامده است. در این زمینه باید گفت از سال شروع برنامه تخریب و بازسازی و مقاوم‌سازی مدارس غیراستاندارد در سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۸۹ یعنی قبل از برنامه پنجم توسعه مبلغ ۲۸,۲۴۸,۹۶۰ میلیون ریال هزینه شده است و از سال اول برنامه پنجم توسعه در سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۲ عملکرد این برنامه ۱۷,۲۷۸,۳۳۹ میلیون ریال و مصوب سال‌های ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ نیز ۱۱,۲۲۶,۸۳۸ میلیون ریال بوده است، لذا در کل برنامه پنجم توسعه (عملکرد سه سال اول و مصوب دو سال آخر) تاکنون مبلغ ۲۸,۵۰۵,۱۷۷ میلیون ریال به این برنامه اختصاص داده شده است. عملکرد برنامه حاکی است که از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ مبلغ ۲۱,۵۵۵,۱۷۷ میلیون ریال برای ۱۸۶۴۲ واحد کلاسی هزینه شده است یعنی هر واحد کلاسی ۱,۱۵۶ میلیون ریال. مصوبه مجلس هم تأکید داشت که از مبلغ ۴ میلیارد دلار مصوب، ۱۳۱۹۳۵ باب کلاس خطرآفرین تخریب و بازسازی و ۱۲۶,۰۱۰ باب کلاس بدون استحکام نیز مقاوم‌سازی شوند.

به‌طور کلی می‌توان گفت که تا سال چهارم برنامه پنجم توسعه عمده فعالیت‌هایی که با وظایف ذاتی آموزش و پرورش مرتبط بوده‌اند و نیازی به تخصیص اعتبارات مالی و یا هماهنگی با سایر دستگاه‌ها نداشته است. اقدامات بیشتر و مؤثرتری انجام گرفته و تا حدودی اهداف مورد نظر محقق شده است. اما بندهایی از قانون برنامه که نیازمند هزینه‌های مالی و تخصیص اعتبارات لازم و یا استقرار نظام جامع‌تری بوده است چندان فعالیتی گزارش نشده است و به خوبی به‌مورد اجرا در نیامده است.

۲-۴-۴. تحلیل عملکرد هدف‌های کمی و شاخص‌ها

- نرخ پوشش تحصیلی خالص دوره ابتدایی نسبت به سال پایه اندکی کاهش یافته است. این کاهش به خصوص در عملکرد سال ۱۳۹۳ مشهود است. این امر ناشی از احتساب شاخص مذکور بدون در نظر گرفتن دانش‌آموزان اتباع بیگانه مشغول به تحصیل در دوره‌های مختلف تحصیلی در این سال می‌باشد.

- نرخ پوشش تحصیلی خالص دوره متوسط اول نسبت به سال پایه افزایش قابل توجهی داشته است. این بدان معنی است که دانش‌آموزان بیشتری در دوره متوسط اول جذب مدارس شده و مشغول به تحصیل هستند.

- نرخ پوشش تحصیلی خالص دوره متوسطه دوم نسبت به سال پایه افزایش یافته است که بیانگر آن است در ۴ سال اجرای برنامه پنجم توسعه دانش‌آموزان بیشتری در دوره متوسطه دوم جذب شده و به تحصیل اشتغال دارند.

- نرخ گذر از دوره ابتدایی به متوسطه اول اندکی کاهش یافته است. این کاهش به خصوص در سال ۱۳۹۳ مشاهده می‌شود که می‌تواند ناشی از تغییر نظام آموزشی و ایجاد پایه ششم در دوره ابتدایی باشد.

- نرخ گذر در دوره متوسطه اول به متوسطه دوم روندی صعودی داشته است. البته این نرخ به این علت است که در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴ دانش‌آموزی برای ثبت‌نام در دوره متوسطه دوم خروجی نداشته قابل محاسبه نبوده است، ولی به‌طور کلی روند صعودی شاخص مذکور بیانگر ثبت‌نام بیشتر دانش‌آموزان در دوره متوسطه دوم در سال‌های برنامه پنجم توسعه بوده و ماندگاری دانش‌آموزان در دوره متوسطه دوم را نشان می‌دهد.

- تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های دوره ابتدایی در طول ۴ سال برنامه پنجم توسعه حدود (۰/۹) نفر در هر کلاس درس افزایش یافته است. این افزایش می‌تواند ناشی از اجرای تغییر در نظام آموزشی و ورود دانش‌آموزان به پایه ششم ابتدایی و نیز افزایش ورود دانش‌آموزان پایه اول در سال‌های برنامه باشد.

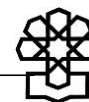
- تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های درس دوره متوسطه اول و متوسطه دوم در طی ۴ سال برنامه پنجم توسعه به ترتیب ۰/۷ و ۳/۵ نفر در کلاس درس کاهش یافته است. این امر می‌تواند ناشی از کاهش دانش‌آموز در سال‌های گذشته و ورود کمتر دانش‌آموز به دوره‌های تحصیلی بالاتر باشد.

- کاهش تراکم دانش‌آموز در کلاس درس دوره‌های متوسطه اول و دوم بدان معنی است که معلمان در این دوره تحصیلی، دانش‌آموزان کمتری در کلاس‌های درس داشته‌اند. امری که به نوبه خود می‌تواند در بهبود کیفیت آموزش و پرورش مؤثر باشد.

- نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره ابتدایی روندی صعودی داشته و نسبت به سال پایه افزایش یافته است. این روند بیانگر آنست که در طول ۴ سال برنامه پنجم توسعه هر معلم دوره ابتدایی با (۰/۷) نفر دانش‌آموز بیشتر مواجه شده است.

- نسبت دانش‌آموز به معلم در دوره متوسطه اول و دوم روندی نزولی داشته است و این کاهش به خصوص در دوره متوسطه اول بیشتر بوه است. این بدان معناست که در طی ۴ سال برنامه توسعه هر معلم دوره متوسطه اول ۳/۳ دانش‌آموز کمتر و هر معلم دوره متوسطه دوم نیز یک نفر دانش‌آموز کمتر داشته است که می‌تواند ناشی از کاهش دانش‌آموز در این دوره‌های تحصیلی باشد.

- مقایسه نسبت دانش‌آموز در دوره ابتدایی با دوره‌های متوسطه اول و دوم نشان می‌دهد که در دوره ابتدایی نیروی انسانی به‌صورت بهینه مورد استفاده قرار گرفته است. نسبت دانش‌آموز به معلم می‌تواند

تحت تأثیر میزان ساعات موظف تدریس و برنامه هفتگی دروس در دوره‌های مختلف تحصیلی باشد. تدریس هفتگی معلمان ۲۴ ساعت و بالای ۲۰ سال خدمت ۲۲ ساعت موظف به تدریس هستند. بنابراین میانگین سابقه خدمتی زیر ۲۰ سال در هر دوره تحصیلی می‌تواند بر این شاخص مؤثر باشد. علاوه بر این برنامه هفتگی درسی دوره‌های تحصیلی نیز بر این شاخص تأثیر دارند که این برنامه در دوره ابتدایی ۲۵ ساعت، در دوره متوسطه اول ۳۰ ساعت و در دوره متوسطه دوم ۳۵ ساعت و در هنرستان‌ها ۴۰ ساعت می‌باشد.

هرچند که میانگین سابقه خدمت زیر ۲۰ سال و ساعات هفتگی دروس در دوره‌های مختلف تحصیلی از جمله عواملی هستند که در محاسبه این شاخص تأثیر دارند، اما به نظر می‌رسد که در دوره‌های متوسطه اول و دوم نیروی انسانی بیشتری نسبت به دوره ابتدایی سازماندهی شده‌اند. - میانگین سنوات تحصیلی معلمان در دوره ابتدایی و متوسطه اول و دوم نسبت به سال پایه افزایش یافته است. روند صعودی این شاخص به ترتیب در دوره ابتدایی، متوسطه اول و دوم بیشتر بوده است. این امر بیانگر آنست که معلمان دوره ابتدایی نسبت به سایر معلمان تلاش بیشتری برای اخذ مدرک تحصیلی بالاتر داشته‌اند.

- سرانه فضای آموزشی از ۳/۸۰ مترمربع در سال پایه به ۴/۹۵ مترمربع در سال ۱۳۹۳ افزایش یافته است. این بدان معنی است که تراکم دانش‌آموز در کلاس‌های درسی بهبود نسبی یافته و دانش‌آموزان از فضای آموزشی مناسب‌تری بهره‌مند شده‌اند.

۵. قوانین مورد نیاز سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سیاست‌های کلی نظام اداری

از آغاز پیدایش نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، ایجاد تحول در آموزش و پرورش به منظور تعمیق و استمرار انقلاب فرهنگی، جزء دغدغه رهبران و مسئولان ارشد نظام بوده است و بر ضرورت اجرای آن پافشاری نموده‌اند، در این میان بیش از هر کس مقام معظم رهبری ضرورت تحول در آموزش و پرورش را مورد توجه قرار داده و وضع موجود را ساخته و پرداخته فکر و برنامه و فلسفه جمهوری اسلامی ندانسته‌اند. در این راستا «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» در آذرماه سال ۱۳۹۰ به تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی رسید و توسط ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران ابلاغ گردید.

اکنون انتظار می‌رود این نظام در افق ۱۴۰۴ با اتکا به قدرت لایزال الهی، مبتنی بر نظام معیار اسلامی، فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی و قوام‌بخش آنها و زمینه‌ساز جامعه جهانی عدل مهدوی (عج) و برخوردار از توانمندی‌های تربیتی ممتاز در طراز جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه، الهام بخش و دارای تعامل سازنده و مؤثر با نظام‌های تعلیم و تربیت در سطح جهان، توانمند در زمینه‌سازی

برای شکوفایی فطرت و استعدادها و شکل‌گیری هویت یکپارچه اسلامی، انقلابی - ایرانی دانش‌آموزان با توجه به هویت اختصاصی آنان، کارآمد، اثربخش، یادگیرنده، عدالت‌محور و مشارکت‌جو، برخوردار از مربیان و مدیران مؤمن آراسته به فضایل اخلاقی اسلامی، عامل به عمل صالح، تعالی‌جو و تحول‌آفرین، انقلابی، آینده‌نگر، عاقل، متعهد، امین، بصیر و حق‌شناس^۱ تربیت نمایند، ضرورت دارد مسئولان آموزش و پرورش به کمک و همیاری تمام دستگاه‌ها و نهادهای مسئول بدون شتاب‌زدگی و با تدبیر و داشتن نقشه راه نسبت به اجرای صحیح و اصولی سند تحول بنیادین اقدام نمایند.^۲ از طرفی در سیاست‌های کلی نظام اداری و سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور ابلاغی از سوی مقام معظم رهبری توجه خاصی به منابع انسانی شده است که لازم است در این راستا قوانین و برنامه‌های مورد نیاز تدوین و تصویب شوند.

با بررسی دقیق‌تر به نظر می‌رسد عناوین قوانین که نیاز به بررسی دارند به شرح ذیل باشد:

الف) تعیین سن افراد لازم‌التعلیم

در فصل اول کلیات سند، اشاره شده است، سن تعلیم و تربیت رسمی ۵ سالگی است، اما سن افراد لازم‌التعلیم (لازم‌التربیه) طبق قانون مشخص می‌شود.^۳

ب) طرح جامع تأمین، تربیت و نگهداشت منابع انسانی آموزش و پرورش (قانون تربیت معلم و نحوه تأمین و تربیت نیروی انسانی آموزش و پرورش)

تأمین، تربیت و نگهداشت منابع انسانی مستلزم تدوین قانونی جامع در محورهای بهسازی و بهبود مدیریت نیروی انسانی، اصلاح قوانین و مقررات موجود استخدامی، مالی و اداری و طراحی و استقرار نظام خاص بازنشستگی فرهنگیان می‌باشد که سند تحول بنیادین به آن اشاره نموده و لازم است در تدوین قانون به راهکارهای ذیل هر یک از این سه محور به شرح زیر توجه گردد:

- لازمه بهسازی و بهبود مدیریت نیروی انسانی در آموزش و پرورش، مستلزم توجه به سنجش صلاحیت‌های عمومی، تخصصی و حرفه‌ای معلمان، تعیین ملاک‌های ارزیابی و ارتقای مرتبه (نظام رتبه‌بندی) علمی و تربیتی معلمان،^۴ طراحی و ارتقای نظام تربیت حرفه‌ای معلمان،^۵ ایجاد سازوکارهای لازم برای جذب و نگهداشت استعدادها برتر و برخوردار از صلاحیت‌های دینی، اخلاقی، انقلابی و

۱. فصل چهارم، چشم‌انداز سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.
 ۲. مقام معظم رهبری در دیدار با معلمان سراسر کشور به مناسبت هفته معلم در تاریخ ۱۳/۲/۱۳۹۱ فرمودند: این تحول احتیاج دارد به برنامه‌ریزی، باید قدم به قدم این سند تحول، برنامه‌ریزی شود. باید يك نقشه راه وجود داشته باشد. اینجور نباشد که امروز يك مسئولی، يك وزیري، يك مدیري در بخشی تصمیمی بگیرد، بعد فردا يکي بیايد طبق سلیقه، آن را عوض کند. این هدر دادن وقت و نیروی کشور خواهد بود. این يك نکته اساسی است. باید يك برنامه‌ریزی مستحکم و دقیق برای این تحول بنیادین صورت بگیرد، باید يك نقشه راهی در اختیار باشد، این را همه قبول کنند، همه تأیید کنند، همه تصدیق کنند و تضمین شده باشد که آموزش و پرورش تا آخر راه، تا آخر خط، طبق این برنامه خواهد رفت.
 ۳. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران ردیف ۴ از بند «۱-۱۳» ساختار نظام آموزش و پرورش، سن شروع دوره ابتدایی را ۶ سال تمام عنوان کرده است.
 ۴. راهکار ۱۰/۴ سند تحول.
 ۵. راهکار ۱۱/۲ سند تحول.

شخصیتی،^۱ ایجاد نظام ارزیابی صلاحیت معلمان شامل شایستگی‌های اخلاقی، اعتقادی، انقلابی، حرفه‌ای و تخصصی و ارزشیابی و متناسب با مبانی و اهداف سند تحول راهبردی،^۲ ارج نهادن به سرمایه‌های انسانی و اجتماعی،^۳ بهبود معیارها و روزآمدی روش‌های گزینش منابع انسانی به منظور جذب نیروی انسانی توانمند، متعهد و شایسته و پرهیز از تنگ‌نظری‌ها و نگرش‌های سلیقه‌ای و غیرحرفه‌ای،^۴ ارتقای کیفیت نظام تربیت معلم و افزایش مستمر شایستگی‌ها و توانمندی‌های علمی، حرفه‌ای و تربیتی فرهنگیان،^۵ بازنگری در شیوه‌های جذب، تربیت، نگهداشت و به‌کارگیری بهینه نیروی انسانی مورد نیاز آموزش و پرورش و بستر سازی برای جذب معلمان کارآمد و دارای شایستگی‌های لازم آموزشی، تربیتی و اخلاقی بعد از گذراندن دوره مهارتی^۶ طراحی و استقرار نظام جامع تربیت معلم^۷ است.

- به منظور جبران خدمات و تأمین رفاه نیروی انسانی در خور منزلت فرهنگیان، لازم است نسبت به بهینه‌سازی نظام پرداخت‌ها مبتنی بر شایستگی‌ها و براساس رویکرد رقابتی،^۸ فراهم آوردن و امتیازات مناسب برای جذب و نگهداشت نیروهای کارآمد در دوره ابتدایی و تقویت نگاه تخصصی و زیربنایی به این دوره تحصیلی^۹ و ایجاد سازوکارهای قانونی برای افزایش انگیزه معلمان و مربیان با ساماندهی مناسب خدمات و امکانات رفاهی و رفع مشکلات مادی و معیشتی آنان^{۱۰} رعایت عدالت در نظام پرداخت‌ها و جبران خدمات با تأکید بر عملکرد، توانمندی، جایگاه و ویژگی‌های شغل و شاغل و تأمین حداقل معیشت با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی،^{۱۱} اعتدالی منزلت اجتماعی معلمان و افزایش انگیزه آنان برای خدمت مطلوب با اقدامات فرهنگی و تبلیغی و خدمات و امکانات رفاهی و رفع مشکلات مادی و معیشتی فرهنگیان^{۱۲} و استقرار نظام پرداخت‌ها براساس تخصص و شایستگی‌ها و عملکرد رقابتی مبتنی بر نظام رتبه‌بندی حرفه‌ای معلمان^{۱۳} به اصلاح قوانین و مقررات موجود اقدام کرد.

ج) تأمین و تخصیص و تنوع‌بخشی به منابع مالی

ایجاد تحول در عرصه تعلیم و تربیت کشور مستلزم تأمین منابع مالی و مدیریت مصارف متناسب با نیازهای کمی و کیفی آن است لذا شفاف‌سازی و برنامه‌ریزی برای افزایش سهم اعتبارات آموزش و

۱. راهکار ۱۱/۳ سند تحول.

۲. راهکار ۱۱/۴ سند تحول.

۳. بند «۱» سیاست‌های کلی نظام اداری.

۴. بند «۲» سیاست‌های کلی نظام اداری.

۵. بند «۱-۳» سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور.

۶. بند «۲-۳» سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور.

۷. بند «۴۷» اقدامات ملی از راهبردکلان شماره ۶ نقشه جامع علمی کشور.

۸. راهکار ۱۲/۱ سند تحول.

۹. راهکار ۱۲/۲ سند تحول.

۱۰. راهکار ۱۲/۳ سند تحول.

۱۱. بند «۶» سیاست‌های کلی نظام اداری.

۱۲. بند «۳-۲» سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور.

۱۳. بند «۷-۳» سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور.

پرورش از تولید ناخالص داخلی به میزان مناسب^۱ اولویت‌بخشی به آموزش ابتدایی در تأمین و تخصیص منابع،^۲ افزایش سهم هزینه‌های غیرپرسنلی در بودجه آموزش و پرورش به میزان مناسب به منظور ارتقای آموزش و تربیت،^۳ طراحی سازوکارهای تنوع‌بخشی به منابع مالی دولتی و غیردولتی از قبیل موقوفات و امور خیریه^۴ و تقویت مشارکت عمومی در آموزش و پرورش با حفظ کارکردهای سیاستگذاری و نظارتی نظام از طریق تسهیل تأسیس مدارس غیردولتی و حمایت از فعالیت‌های آموزشی آنان^۵ می‌تواند به اجرای مناسب سند تحول بنیادین کمک شایان توجهی کند.

د) بازنگری در قانون تشکیل شوراهای آموزش و پرورش در استان‌ها، شهرستان‌ها و مناطق کشور

تأمین و بسط عدالت در برخورداری از فرصت‌های تعلیم و تربیت با کیفیت مناسب با توجه به تفاوت‌ها و ویژگی‌های دانش‌آموزان مناطق مختلف کشور^۶ و توجه به حرفه‌ها، هنرها، جغرافیا، آیین و رسوم، نیازها و شرایط اقلیمی و جغرافیایی استان‌ها با رعایت استانداردهای ارتقای کیفیت و تقویت هویت اسلامی - ایرانی دانش‌آموزان در چارچوب ایجاد کارآمدی و تقویت هویت ملی^۷ نیازمند بازنگری و اصلاح قانون تشکیل شوراهای آموزش و پرورش^۸ است.

ه) همکاری و مشارکت ملی در اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

تجارب تاریخی ایجاد تغییرات در آموزش و پرورش بیانگر آنست که حرکت ملی به عزم ملی و فراسازمانی نیازمند است، زیرا اجرای تحول عظیم در ابعاد مختلف و زیرنظام‌های آموزش و پرورش بدون مشارکت فعال و مؤثر دستگاه‌ها و نهادهای دیگر عملی نخواهد بود، لذا همان‌گونه که در برخی از راهکارهای سند^۹ و همچنین در بند «د» بخش دوم فصل هشتم سند تحول^{۱۰} به آن اشاره شده است، ضرورت دارد مجلس شورای اسلامی، میزان و نوع همکاری دستگاه‌ها و نهادها در چارچوب سند تحول، با وزارت آموزش و پرورش مشخص شود.

و) تقویت نقش خانواده‌ها در اداره آموزش و پرورش

انجمن اولیا و مربیان یکی از قدیمی‌ترین نهادهای مدنی در حوزه آموزش و پرورش است، شروع همکاری خانه و مدرسه به سال ۱۳۲۶ شمسی برمی‌گردد که با گذشت دو دهه در سال ۱۳۴۶ به انجمن ملی اولیا و مربیان تبدیل شد و به صورت غیردولتی فعالیت می‌کرد.

۱. راهکار ۲۰/۲ سند تحول.

۲. راهکار ۲۰/۳ سند تحول.

۳. راهکار ۲۰/۴ سند تحول.

۴. راهکار ۲۰/۵ سند تحول.

۵. راهکار ۲۰/۷ سند تحول.

۶. راهکار ۵ سند تحول.

۷. راهکار ۵/۵ سند تحول.

۸. این قانون مصوبه جلسه ۱۳۷۲/۱۰/۲۶ مجلس شورای اسلامی و تأیید مورخ ۱۳۷۲/۱۰/۲۹ شورای نگهبان است.

۹. راهکارهای ۱۷/۴ - ۲۱/۳ - ۲۲/۴ - ۷/۲ و ۶/۱ سند تحول.

۱۰. تمام دستگاه‌ها و نهادها، به‌ویژه رسانه ملی، موظفند در چارچوب این سند، همکاری لازم با نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی را برای تحقق اهداف تحول بنیادین آموزش و پرورش معمول دارند.

پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی به موجب مصوبه شورای انقلاب در تاریخ ۱۳۵۸/۱۲/۱۸ سازمان انجمن اولیا و مربیان به طور مستقل تحت سرپرستی قائم مقام وزیر آموزش و پرورش درآمد و در چهارصد و پنجاه و یکمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش در مورخ ۱۳۶۷/۳/۱۹ اساسنامه آن تحت عنوان «انجمن مرکزی اولیا و مربیان جمهوری اسلامی ایران» تصویب شد و در سال ۱۳۷۶ تشکیلات ساختار انجمن، توسط سازمان امور اداری و استخدامی وقت مورد بررسی و تصویب قرار گرفت. در سال ۱۳۹۰ براساس مصوبه‌ای از سوی شورای عالی اداری طرحی به تصویب رسید که براساس آن انجمن مرکزی اولیا و مربیان را با سازمان مدارس غیردولتی و توسعه مشارکت‌های مردمی ادغام نمود و سطح تشکیلاتی انجمن را تنزل داد. هرچند که از نظر حقوقی طبق تبصره ماده (۱) قانون اصلاح مواد (۱۳۹) قانون برنامه چهارم توسعه،^۱ اقدام شورای عالی اداری در تغییر قانون انجمن که مصوب شورای انقلاب بوده است، خلاف قانون می‌باشد.

با عنایت به راهکار ۴ از فصل هفتم سند تحول در تقویت بنیان خانواده و کمک به افزایش سطح توانایی‌ها و مهارت‌های خانواده در ایفای نقش تربیتی متناسب با اقتضات جامعه اسلامی، به نظر می‌رسد با توجه به سوابق قانونی تشکیلات انجمن اولیا و مربیان و نقش بی‌بدیل و تأثیرگذار خانواده در تربیت دانش‌آموزان می‌تواند تصویب قانونی کامل و جامع در جهت دستیابی به این مهم، توسط مجلس شورای اسلامی و یا شورای عالی انقلاب فرهنگی، نقش به‌سزایی در تقویت فرهنگ تربیتی خانواده‌ها و تحقق شایستگی‌های پایه دانش‌آموزان و افزایش میزان مشارکت آنان در فعالیت‌های آموزشی و تربیتی مدرسه داشته باشد.

ز) اصلاح و بازنگری قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش^۲

با توجه به مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی و مشخص شدن چهار دوره سه ساله^۳ به‌عنوان ساختار دوره‌های آموزشی در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، لازم است مجلس شورای اسلامی نسبت به بازنگری و اصلاح قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش و پرورش اقدام نموده و در مورد:

الف) مشخص نمودن عناوین دوره‌های سه ساله،

ب) اهداف دوره‌های تحصیلی جدید،

ج) افزایش طول مدت آموزش عمومی از ۸ سال به ۹ سال با عنایت به اجباری بودن آن به تهیه و

تدوین قانون بپردازد.

---

۱. هرگونه ادغام و انحلال وزارتخانه‌ها و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادها و مؤسسات عمومی غیردولتی که به موجب قانون ایجاد شده یا می‌شود، صرفاً با تصویب مجلس شورای اسلامی خواهد بود.
۲. این قانون در جلسه ۱۳۶۶/۱۱/۲۵ مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۶۶/۱۲/۴ به تأیید شورای نگهبان رسیده است.
۳. فصل سوم- بیانیه مأموریت سند تحول بنیادین: ... وزارت آموزش و پرورش مأموریت دارد با تأکید بر شایستگی‌های پایه، زمینه دستیابی دانش‌آموزان در سنین لازم‌التعلیم طی ۱۲ پایه تحصیلی (چهار دوره سه‌ساله) به مراتبی از حیات طیبه در ابعاد فردی، خانوادگی، اجتماعی و جهانی را به‌صورت نظام‌مند، همگانی، عادلانه و الزامی در ساختاری کارآمد و اثربخش فراهم سازد.

هر چند که استمرار این موضوعات در برنامه‌های توسعه کشور در مواردی مانند توسعه کمی آموزش و پرورش با در نظر گرفتن جنبه‌های مختلف همچون: توسعه فضای آموزشی، ایجاد فرصت برابر آموزشی، توجه به مناطق کمتر توسعه یافته، گسترش مدارس شبانه‌روزی، نمونه و روستا مرکزی و جذب نیرو در مناطق محروم و غیره تا حدودی از انسجام رویکرد و جهت‌گیری‌های کلان موضوعی برخوردار می‌باشد، اما در برخی دیگر از موضوعات مانند ارتقای کیفی آموزش و پرورش، ارتقای کیفیت نیروی انسانی، بهبود مدیریت منابع و یا تحول نظام آموزشی با رویکردهایی همچون اجرای نظام جدید آموزش و پرورش، بازنگری در سیستم آموزشی کشور، اصلاح ساختار سازمانی و تشکیلاتی، ایجاد اصلاحات در برنامه‌های آموزش و پرورش و تحول در برنامه‌های آموزشی و درسی در برنامه‌های توسعه مورد تأکید قرار گرفته که هر چند تحول در نظام آموزشی را مد نظر دارد اما به نظر می‌رسد از انسجام و همسویی و تداوم جهت‌گیری‌ها برخوردار نیست و در هر برنامه‌ای رویکرد خاصی لحاظ شده است و فاقد مضامین مشترک می‌باشد.

ب) احکامی که در هر یک از برنامه‌ها جهت‌گیری‌های متفاوتی داشته است (احکام متفاوت)

دسته دوم از احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه کشور نشان می‌دهد که در طی برنامه‌های مختلف تغییراتی در رویکردهای متخذه حاصل شده است برای مثال، موضوع تأمین اعتبار مورد نیاز آموزش و پرورش از جمله آن موارد محسوب می‌شود، زیرا در برنامه‌های اول و دوم توسعه این موضوع با رویکرد افزایش سهم اعتبارات آموزش و پرورش از بودجه عمومی دولت مورد توجه قرار گرفته است، اما در برنامه سوم توسعه این رویکرد به تنوع‌بخشی منابع مالی آموزش و پرورش تغییر یافته در برنامه چهارم توسعه تأمین اعتبارات تملک دارایی و ساخت مدارس مد نظر قرار گرفته و در برنامه پنجم توسعه افزایش سهم اعتبارات غیرپرسنلی نسبت به پرسنلی مورد تأکید بوده است. به این ترتیب می‌توان گفت که تأمین اعتبارات مورد نیاز آموزش و پرورش رویکرد متغیری در برنامه‌های مختلف توسعه داشته است و به‌طور کلی سمت‌گیری اصلی آن کاهش سهم اعتبارات دولتی و تنوع بخشی و جایگزینی منابع در این بخش بوده است.

ج) احکامی که بر حسب مورد و اقتضا در برنامه‌های توسعه لحاظ شده است (احکام

اقتضایی)

دسته سوم از احکام مرتبط با آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه موضوعات و مواردی است که با توجه به شرایط کلی جامعه و به‌طور اقتضایی در برنامه‌ها منظور شده و رویکردها جهت‌گیری‌های متناسب با آن موضوع در این بخش اتخاذ شده است. برای مثال توجه به امور پرورشی و فناوری

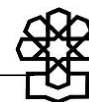
اطلاعات و ارتباطات از آن جمله محسوب می‌گردند که در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه با رویکرد بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و به کارگیری فناوری در کلیه فرآیندها مورد تأکید قرار گرفت در حالی که به نظر می‌رسد قبل از توجه صرف به فرآیندها باید اولاً در این زمینه فرهنگ‌سازی و آموزش لازم به عمل می‌آمد ثانیاً ضمن نگاه سیستمی به نظام فناوری اطلاعات و ارتباطات اولویت استقرار آن در دوره‌های مختلف تحصیلی هم مد نظر قرار می‌گرفت.

- از نظر آخرین وضعیت و شاخص‌های کمی و کیفی در آموزش و پرورش هم باید گفت که:

در حالی که از مجموع ۱۲۹۵۳۸۵۷ نفر دانش آموز ۵۲ درصد پسر و ۴۸ درصد دختر است ۵۳ درصد کارکنان آموزش و پرورش را زنان و ۴۷ درصد آن را مردها تشکیل داده است و یا در حالی که ۵۵/۵ درصد دانش‌آموزان در دوره ابتدایی مشغول به تحصیل هستند ۴۱ درصد از کل کارکنان آموزش و پرورش در این دوره مشغول هستند که به نظر می‌رسد باید متوازن‌تر شود ضمن آنکه اشتغال به کار حدود ۷ درصد از نیروهای آموزش و پرورش در فعالیتهای اداری رقم بالایی است و منطقی است که متعادل‌تر شود. از نظر سطح مدرک تحصیلی هم اگرچه هنوز ۱۱/۳ درصد از کارکنان مدرک آنان دیپلم و کمتر است، لکن وضعیت رو به جلو بوده و هم اکنون مدرک تحصیلی بالغ بر ۶۷/۴ درصد کارکنان لیسانس و بالاتر است.

از نظر میزان مشارکت مردمی در آموزش و پرورش هم علیرغم تلاش‌های انجام شده فقط ۱۱/۲ درصد از مدارس و ۱۰ درصد دانش‌آموزان را مدارس و دانش‌آموزان غیردولتی تشکیل می‌دهد که تا انتظارات فاصله زیادی دارد. سهم هزینه عمومی آموزش و پرورش از هزینه عمومی دولت نیز بدون ردیف‌های متفرقه حدود ۱۴ درصد است که به دلیل کسری مداوم بودجه این دستگاه و مأموریت‌های اساسی آن کافی نیست و باید متوازن‌تر شود. نرخ پوشش تحصیلی خالص نیز اگرچه رو به بالا بوده، اما در همه دوره‌ها به‌ویژه در متوسطه دوم باید شتاب بیشتری بگیرد و به گذر تحصیلی از دوره ابتدایی هم باید بیشتر توجه شود. تراکم دانش‌آموز در کلاس و نسبت معلم به دانش‌آموز هم به‌عنوان دو شاخص مهم متناسب به نظر می‌رسد و من بعد باید بیشتر فعالیتهای کیفی مد نظر قرار گیرد. سهم دانش‌آموزان فنی و حرفه‌ای و کار دانش هم حدود ۴۱ درصد است که هنوز جای توسعه دارد.

- در خصوص چالش‌های آموزش و پرورش هم باید گفت اگرچه در حل آنان اقداماتی انجام شده است، اما هنوز چالش‌های مهمی از جمله فقدان تفکر راهبردی و برنامه‌ای، فقدان نظام آموزشی پژوهش‌محور، کسری مداوم بودجه، کم‌توجهی به منابع انسانی، فقدان نگاه سرمایه‌ای و مولد به نظام آموزشی، نارسایی در پوشش جمعیت بازمانده از تحصیل و نرخ بیسوادی، سهم پایین اعتبارات غیرپرسنلی به پرسنلی و... وجود دارد که باید با تلاش بیشتر و مناسب‌تر رفع شوند.

- در خصوص عملکرد آموزش و پرورش در برنامه پنجم هم به طور کلی می‌توان گفت که تا سال چهارم برنامه پنجم توسعه عمده فعالیت‌هایی که با وظایف ذاتی آموزش و پرورش مرتبط و یا از قبل وجود داشته و نیازی به تخصیص اعتبارات مالی و یا هماهنگی با سایر دستگاه‌ها نداشته است اقدامات بیشتر و مؤثرتری انجام و تا حدودی اهداف مورد نظر محقق شده است. اما بندهایی از قانون برنامه که نیازمند نگاه راهبردی و خلاقانه و برنامه‌ای و تأثیرگذار داشته و به هزینه‌های مالی و تخصیص اعتبارات لازم و یا استقرار نظام جامع‌تری هم بوده چندان فعالیت‌هایی انجام نشده است و به خوبی به مورد اجرا در نیامده‌اند.

- در بخش تقنین علیرغم وجود قوانینی مهم و مؤثر در آموزش و پرورش مثل قانون اهداف و وظایف آموزش و پرورش، قانون شوراها، قانون تأسیس مدارس و مراکز غیردولتی و... به منظور تحقق اهداف سند تحول بنیادین در آموزش و پرورش و سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش و سایر سیاست‌های کلی مرتبط به نظر می‌رسد به بررسی و قوانین دیگری جهت تصویب در مجلس نیاز است. در این زمینه می‌توان به بررسی قانون تعیین سن افراد لازم‌التعلیم، قانون تربیت معلم و نحوه تأمین و تربیت نیروی انسانی در آموزش و پرورش، تأمین و تخصیص و تنوع‌بخشی به منابع مالی، تقویت نقش خانواده‌ها در اداره آموزش و پرورش، بازنگری در قانون شوراها و همکاری و مشارکت ملی در اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش اشاره کرد.

منابع و مأخذ

۱. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰.
۲. بسته اجرایی وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۱.
۳. سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور ابلاغی، ۱۳۹۲.
۴. سیاست‌های کلی ابلاغی برنامه ششم توسعه کشور، ۱۳۹۴.
۵. قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه سال ۱۳۶۸ مجلس شورای اسلامی.
۶. قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه سال ۱۳۷۳ مجلس شورای اسلامی.
۷. قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه سال ۱۳۷۹ مجلس شورای اسلامی.
۸. قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه سال ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی.
۹. قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، مصوبه سال ۱۳۸۹ مجلس شورای اسلامی.
۱۰. گزارش‌های عملکرد وزارت آموزش و پرورش در سال‌های برنامه پنجم توسعه، وزارت آموزش و پرورش.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۴۵۷۲

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: بررسی جایگاه و عملکرد آموزش و پرورش در برنامه‌های توسعه

نام دفتر: مطالعات اجتماعی (گروه آموزش و پرورش)
تهیه و تدوین کنندگان: لطفاله عباسی، صداقت وفادار
ناظران علمی: ایروان مسعودی اصل، علی اخوان بهبهانی
متقاضی: کمیسیون آموزش و تحقیقات
ویراستار تخصصی: _____
ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. آموزش و پرورش
۲. برنامه‌های توسعه
۳. عملکرد

تاریخ انتشار: ۱۳۹۴/۹/۱۵